

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitných štúdií

Štúdium humanitnej vzdelanosti

**Reflexia názorov a postojov k zahaľovaniu žien na
Blízkom východe**

**The Reflection of opinions and positions on the veiling of women in the
Middle East**

Bakalárska práca

Vedúca práce: Mgr. Ľubica Kobová, M.A., Ph.D.

Autorka: Lucia Balážová

Praha 2015

Pod'akovanie

Touto cestou by som chcela poďakovať pani Mgr. Ľubici Kobovej, M.A., Ph.D. za pomoc, konzultácie a odborné rady pri písaní mojej bakalárskej práce.

Prehlásenie

Prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne a všetky použité písomné aj iné informačné zdroje som riadne odcitovala. Som si vedomá, že doslovné kopírovanie cudzích textov v rozsahu väčších než je krátka doslovná citácia je hrubým porušením autorských práv. Súhlasím s prezenčným sprístupnením svojej práce.

V Prahe dňa

Lucia Balážová

OBSAH

Úvod	1
1. Kontexty zahaľovania.....	4
1.1 Teoretické východiska práce: Zahaľovanie, závoj a islam.....	4
1.1.1 Zahaľovanie a geografické kontexty	5
1.2 Korán.....	5
1.3 Zahaľovanie	6
1.3.1 Zahaľovanie medzi významnými ženami v histórii islamu.....	7
1.3.2 Ženské božstvá u starých Arabov	8
1.3.3 Ďalšie historické dôvody zahaľovania	8
1.3.4 Formy zahaľovania	9
1.4 Rodové hľadisko	10
2. Dynamika zahaľovania a jeho významov	11
2.1 Postupné odpadnutie od závoja v Egypte.....	11
2.2 Opätovné zahaľovanie v Egypte	13
2.2.1 Dôvody opätovného zahaľovania.....	14
2.3 Nedobrovoľné a dobrovoľné zahaľovanie	15
2.3.1 Dôvody dobrovoľného zahaľovania.....	16
2.3.2 Dôvody nedobrovoľného zahaľovania	17
2.3.2.1 Závoj ako nástroj regulácie sexuálnej morálky.....	18
2.3.2.2 Iné motívy	18
2.3.4 Sankcie zakotvené v práve šaría	19
3. Význam zahaľovania v očiach obyvateľov Západu	21
3.1 Západ a fenomén zahaľovania	21
3.2 Ako sa dívajú ženy zo Západu na arabské ženy?.....	23
3.3 Ako sa arabské ženy dívajú na ženy Západu?	24
3.4 Zahaľovanie ako nástroj politickej moci	27
3.5 Média.....	28
3.6 Kultúra závoja.....	29
3.7 Vplyvy Západu?.....	30
3.8 Západný svet ovládaný kultom tela	32

3.9 Konfrontácia kultúr Západu a Blízkeho východu z pohľadu postoja k ženám	33
3.10 Konštrukcia ženy tretieho sveta	33
3.11 Pohľad Západu na situáciu v Egypte po revolúcii	35
3.12 Afganistan.....	36
Záver	37
Zoznam literatúry	39

Úvod

Problematika islamu je dnes diskutovanou témou naprieč všetkými krajinami sveta. Na poli politickom, ale i mediálnom sa v posledných rokoch rozoberajú čím ďalej, tým viac podrobnejšie témy spadajúce pod kategóriu islamu. Jednou z takýchto tém je zahaľovanie, ktorému sa budem vo svojej práci podrobnejšie venovať. Zahaľovanie je vo všetkých kultúrach chápané a vnímané v rôznych kontextoch, ktoré predstavujú množstvo ambivalentných emócií. Práva žien sú reflektované aj z tohto hľadiska, z hľadiska závoja. Vo svojej práci sa budem zaoberať líniou zahaľovania žien naprieč krajinami Blízkeho východu a severnej Afriky v dvadsiatom prvom storočí a dôvodmi, ktoré tieto ženy vedú k dodržiavaniu tejto praktiky. Samozrejme mi rozsah bakalárskej práce neumožňuje pojať túto problematiku dostatočne komplexne, pretože v každej krajine sa tento zvyk dodržiava rozdielne. Ukážem však dynamiku zahaľovania na príkladoch Egyptu a Afganistanu.

Vo svojej práci chcem predstaviť spektrum názorov, ktoré sa na zahaľovanie moslimiek vyprofilovalo a tiež ich individuálne dôvody, ktoré ich k zahaľovaniu vedú, a ktoré sú v mnohých prípadoch silne protikladné. Môj prístup sa zameriava na interpretáciu odlišných významov, ktoré pre moslimky zahaľovanie nadobúda, s cieľom vyvodiť objektívne vysvetlenie problematiky zahaľovania u tejto sociálnej skupiny. Budem pracovať s pojmami zahaľovanie a závoj. Zahaľovanie ako termín budem vo svojej práci používať v náboženskom zmysle, nie ako zahalenie tela oblečením, ale zahalenie prioritne hlavy a vlasov ženy. Závoj budem používať pri vysvetľovaní foriem zahaľovania, a teda druhu závojov pokrývajúcich buď hlavu, alebo aj celé telo. Budem operovať s termínom závoj (pod ktorým si môžeme predstaviť burku, hidžáb, niqáb). Nechcem pri popisovaní a predkladaní jednotlivých názorov autorov a autoriek na zahaľovanie konkrétne uvádzať formu zahalenia (to robím len v niektorých špecifických prípadoch) práve kvôli tomu, že sa zaoberám problematikou zahaľovania naprieč krajinami Blízkeho východu, a keď teda hovorím o postojoch žien k zahaľovaniu, väčšinou ho rozoberám z komplexného hľadiska. Keď sa venujem zvykom konkrétnej krajiny, dovoľujem si použiť presne typ zahalenia, ktorý je v tej krajine zaužívaný. Takže touto definíciou pojmov, s ktorými budem pracovať chcem predísť mylnému vyvodu záverov, ktoré by sa na závoj mohli dívať z pohľadu západnej kultúry, kde je vo väčšine prípadov spájaný so symbolickým zahalením nevesty v deň sobáša.

Pri skúmaní tejto problematiky som sa rozhodla vychádzať z teoretických prác a neaplikovať ich v kvalitatívnom či kvantitatívnom sociálnovednom výskume. Zameriavam sa na analýzu jednotlivých prístupov a pohľadov autorov a autoriek na zahaľovanie. Predkladám zmes názorov, ktoré buď pokladajú praktiku zahaľovania moslimiek za správnu, alebo ju naopak odsudzujú ako niečo, čo nie je výsledkom vlastnej potreby a cítenia moslimiek.

Moja práca je rozdelená do troch tematických kapitol, z ktorých v prvej definujem základné pojmy, ktoré tvoria platformu teoretických východísk pre moje prácu. Jedná sa o termíny ako je islam, zahaľovanie a rodové hľadisko, z ktorých budem vychádzať, a s ktorými budem pracovať. V druhej kapitole dynamizujem zahaľovanie, ktorého význam sa v závislosti na rôznych situáciách mení. Túto dynamiku bližšie popíšem na príklade Egypta, kde po revolúcii v roku 1952 nastalo hromadné „skladanie“ závojov v podobe nového trendu nezahaľovania sa mladej generácie. Zahaľovanie tak prestalo byť považované za neodmysliteľnú súčasť praktizovania islamského náboženstva. V spomínanej kapitole tiež predkladám dôvody, ktoré vedú moslimky k dobrovoľnému alebo nedobrovoľnému zahaľovaniu. V druhom prípade ženy k zahaľovaniu núti spoločnosť alebo iné faktory. V tretej kapitole sa venujem pohľadu Západu na kultúru islamu. V tejto časti predložím názory obyvateľov Západu na postupné prenikanie tohto náboženstva do Európy. Tiež sa dívam na život a praktiku zahaľovania arabských žien z pohľadu obyvateľiek Západu, a naopak očami Arabiek na kult tela, ktorý Európanky a Američanky vzývajú.

Pre zahaľovanie ako tému mojej bakalárskej práce som sa rozhodla, pretože ma ovplyvnilo spektrum osobných skúseností, ktoré mi vnukli potrebu pracovať s právami a postojmi žien na Blízkom východe. Nesúhlasila som s (z môjho pohľadu) podriadeným postavením moslimiek. Preto som začala študovať dostupnú odbornú literatúru, aby som najprv pochopila pohnútky, ktoré tieto ženy k zahaľovaniu vedú. Práve toto štúdium je jadrom mojej bakalárskej práce. Chcem vyvrátiť zažitú predstavu, ktoré som mala aj ja sama, spájané s moslimkami ako „obeťami“ alebo utláčanými ženami, pričom to tak v mnohých prípadoch v skutočnosti nie je. Zároveň však predkladám názory, ktoré zahaľovanie za spiatočnicke pokladajú, aby si práca zachovala nestranné stanovisko. Ďalším faktorom, ktorý prispel k môjmu zameraniu sa na práva žien a ich zahaľovanie bol môj niekoľko mesačný pobyt v krajinách Maghrebu, v severnej Afrike pred tromi rokmi, kam ma priviedli pracovné povinnosti. Mala som možnosť pozorovať prax zahaľovania a osobne sa pýtať zahalených žien na ich názory, ktoré sa so zahaľovaním spájajú. Vo väčšine prípadov som bola skutočne prekvapená a moje stereotypné predsudky boli vyvrátené. Tieto ženy dobrovoľne nosili závoj

ako prejav osobného náboženského cítenia a boli za túto možnosť vďačné. Práve preto som mala od tejto doby vnútornú potrebu napísať akademickú prácu, ktorá by vniesla svetlo do tejto problematiky. Okrem iného je cieľom práce, aby sme prestali súdiť názory a správanie moslimiek na základe prvého dojmu, ale pochopili súvislosti a vďaka nim si vytvorili na zahaľovanie svoj vlastný názor.

1. Kontexty zahaľovania

1.1 Teoretické východiska práce: Zahaľovanie, závoj a islam

Islamológ a arabista Ľuboš Kropáček vyzdvihuje význam a dôležitosť interdisciplinárneho prístupu pri rozoberaní rodovej problematiky v kultúrach sveta islamu, ktorý je nevyhnutný. (Kropáček, 2008, str. 110). Ja budem štruktúru zahaľovania sledovať v duchovnej, náboženskej a sociálnej roviny. Prečo sa však moslimky k tejto praktike utiekajú z pohľadu sociálnej roviny vysvetľuje autorka Chandra T. Mohanty, ktorá uvádza, že jedným z dôvodov sú tiež spoločenské nepísané pravidlá. Pre spoločnosť veľakrát nie je prioritná individuálna túžba ženy zahaľovať sa, ale celkový prínos a potreba zahaľovania pre danú spoločenskú skupinu. (Mohanty, 2007, str. 326) „Miesto ženy v ľudskom sociálnom živote,“ podľa autorky Michelle Rosaldo, „nie je vôbec v priamom slova zmysle produktom toho, čo žena robí (a ešte menej funkciou toho, čím je biologicky), ale je dané významom, ktorý jej aktivity získavajú v konkrétnych sociálnych interakciách“ (Rosaldo, 1980, str. 400). Slová autorky môžeme aplikovať na ženu v islamských spoločnostiach, ktorú nedefinuje samotná šatka, ale význam, ktorý tejto časti odevu spoločnosť pripisuje. Hlavne nosením závoja na verejnosti sa dostávajú moslimky do sociálnych interakcií „nepriamo“, prostredníctvom zahalenej tváre a tela. *Zahaľovanie* moslimiek môžeme teda definovať ako spôsob segregácie mužského a ženského priestoru, ktoré vychádza z ich viery – islamu.

Islam je „svetové monoteistické náboženstvo, ktoré v súčasnosti vyznáva zhruba miliarda a pol veriacich, založené na učení proroka Mohameda, duchovného a svetského vodcu Arabov. Slovo *islam* znamená „odovzdanie sa Bohu“ (arabsky Allah), a vyznávač islamu sa nazýva moslim. Moslimovia veria nielen v zjavenie, ktoré Mohamed prijal (Korán), ale riadia sa tiež jeho príkladom (sunna), formujúcim nielen myslenie, ale tiež konanie moslimov vo všetkých oblastiach ich života, súkromného i spoločenského.“ (Ostřanský, 2014, str. 81) Islam patrí spolu s kresťanstvom a judaizmom k trom najväčším svetovým náboženstvám. Ako moslim sa človek narodí, alebo sa ním stáva v priebehu svojho života konvertovaním a vyznaním viery *šaháda*. Odstúpiť od viery po prenesení šahády už nie je možné, toto rozhodnutie je konečné. (Kropáček, 2009, str. 22) Toto náboženstvo so silne patriarchálnym rázom vzniklo v 7. storočí s príchodom proroka Mohameda v Západnej Arábii.

1.1.1. Zahaľovanie a geografické kontexty

Západná Arábia alebo Blízky východ je názvom zahŕňajúcim krajiny Kuvajt, Omán, Irán, Saudskú Arábiu, Izrael, Jemen, Jordánsko, Katar, Bahrajn, Libanon, Irak, Palestínu, Spojené arabské emiráty a Sýriu. Ostřanský definuje Blízky východ ako „zemepisný pojem užívaný pre označenie oblasti Arabského polostrova a priliehajúcich štátov juhozápadnej Ázie a severovýchodnej Afriky. V českom a slovenskom kontexte býva zvyčajne vnímaný predovšetkým ako exotická a veľmi nepokojná oblasť, reflektovaná v médiách skrze neprehľadné konflikty Arabov, a spojená s radou stereotypov.“ (Ostřanský, 2014, str. 35)

Jedným z takýchto stereotypov je aj zahaľovanie žien, ktoré sa zahaľujú v rôznych častiach sveta rôznymi spôsobmi, no ja sa budem zameriavať len na Blízky východ. Označenie Blízky východ pre krajiny, v ktorých sa zrodilo islamské náboženstvo si určili Európania v protiklade k Ďalekému východu (východná a juhovýchodná Ázia). Od Arabov pri objavných plavbách v minulosti (v 16. a 17. storočí), privádzali Európania orientálne suroviny, preto sa o týchto krajinách hovorí tiež ako o Oriente. Blízky východ nazývaným aj Predný východ alebo Predný Orient sa označuje juhozápadná Ázia a Egypt. Okrem Blízkeho východu sa moja práca bude sústreďovať aj na oblasť islamskej severnej Afriky, t.j. Egypt, Sudán, Mali, Niger, Čad, Somálsko a krajiny Maghrebu, t.j. Maroko, Západná Sahara, Alžírsko, Tunisko, Líbya a Mauritánia. Budem operovať s termínmi arabské krajiny, islamské krajiny alebo krajiny Blízkeho východu, pričom všetky ekvivalenty označujú vyššie vypísané krajiny Blízkeho východu (juhozápadnej Ázie) a severnej Afriky, vrátane Egyptu.

1.2 Korán

Ako ďalšie teoretické východisko pre rozoberanie problematiky zahaľovania použijem Korán, jeden zo základných náboženských textov islamu. Korán o zahaľovaní pojednáva v častiach venovaných ženám. Jedná sa o posvätnú knihu moslimov, ktorá sa skladá zo súr (kapitol) a vznikla ako posolstvo od boha Allaha, ktoré ako súbor zjavení zoslal prorokovi Mohamedovi. Korán nie je len návodom ako správne viesť svoj život, ale vo veľkej miere sa vyjadruje k vzťahu medzi mužom a ženou. Muža a ženu kladie Korán pred bohom do rovnakej pozície. Korán hovorí o vzťahu medzi mužom a ženou už pri rozoberaní príbehu o prvom človeku, ktorým bol Adam a jeho žena (Hawwa), ktorá v islame na rozdiel od Evy (v kresťanskej Biblii) meno nemá. Ženu tu však nie je možné pokladať za ontologicky druhotnú, pretože tvrdenie, že bola stvorená z Adamovho rebra oporu v Koráne nemá (podľa R.

Hassan). Korán totiž kladie dôraz na spolupatričnosť oboch osôb páru: „Ľudia, bojte sa Pána svojho, ktorý stvoril vás z bytosti jedinej a stvoril z nej jej manželku a rozmnožil ich oboch v množstva veľkého mužov i žien.“ (Korán, 2007, 4:1) (Kropáček, 2008, str. 116). Kropáček nadväzuje na Korán a uvádza, že „z pohľadu islamu ako viery a kultu je žena rovná mužovi.“ (2008, str. 122). Toto tvrdenie z časti dokladá aj nasledovný citát: „Moslimovia a moslimky, veriaci muži a veriace ženy, poslušní a poslušné, pravdiví a pravdivé, trpezliví a trpezlivé, pokorní a pokorné, darcovia a darkyne almužny, postiaci sa muži a postiace sa ženy, cudní a cudné, muži a ženy hojne Boha spomínajúce, tým všetkým Boh veru pripravil odpustenie i odmenu nesmiernu.“ (Korán, 2007, 33:35) Pred bohom sú si muž a žena rovní a čo sa týka viery, majú svoje náboženské povinnosti, ktoré si musia rovnako plniť odhladiť od pohlavia. Na základe správneho náboženského života ich čaká rovnaká odmena v nebi alebo v opačnom prípade rovnako veľký trest za spáchané hriechy. (Sabbagh, 1996, str. 10, 11) „Na ženu sa vzťahujú rovnaké náboženské povinnosti ako na muža: päť pilierov náboženstva (vyznanie viery teda šaháda, modlitba, almužna či náboženská daň zakát, pôst v mesiaci ramadán a raz za život púť do Mekky).“ (Kropáček, 2008, str. 122)

V inej časti však Korán uvádza nadradené postavenie mužov nad ženami, čo sa týka sociálneho postavenia (finančného zabezpečenia). Ženy v islamských spoločnostiach niekedy nemusia pracovať a živí ich manžel, ktorý má tiež hlavné slovo v rodine. Korán uvádza: „Muži zaujímajú postavenie nad ženami preto, že Boh dal prednosť jedným z vás pred druhými, a preto, že muži dávajú z majetkov svojich (ženám). A cnostné ženy sú pokorne oddané a strážia skryté kvôli tomu, čo Boh nariadil strážiť. A tie, ktorých neposlušnosti sa obávate, varujte a vykážte im miesta na spanie a bite ich! Ak vás sú však poslušné, nevyhľadávajte proti nim dôvody!“ (Korán, 2007, 4:34) V tomto citáte Allah prikazuje mužom, aby bili svoje ženy, pokiaľ sú neposlušné. Odôvodnením je lepšie a rýchlejšie vyriešenie problematickej situácie „umlčaním ženy“, než zdĺhavé hádanie sa. (Kropáček, 2008, str. 124)

1.3 Zahaľovanie

V tejto podkapitole by som chcela predstaviť časť islamu, ktorá bude zaujímať mňa, a tou je zahaľovanie moslimiek. Chystám sa tiež opísať príkazy dané náboženstvom, ktoré sa zahaľovania týkajú. Ženy sa majú ako správne moslimky zdržiavať doma a pri vstupe do verejného priestoru sa majú zahaliť, pretože odhalenú ženu nemôže vidieť cudzí muž, ale len

vlastný manžel a príbuzní. „A povedz veriacim ženám, aby cudne klopili zrak a strážili svoje pohľavia a nedávali na obdiv svoje ozdoby okrem tých, ktoré sú viditeľné. A nech spustia závoje svoje na ňadra svoje. A nech ukazujú svoje ozdoby jedine svojím manželom alebo otcom alebo svokrom alebo synom alebo synom svojich manželov alebo bratom alebo synom svojich bratov či sestier alebo ich ženám alebo tým, ktorým vládne ich pravice, alebo služobníkom, ktorí nemajú chtič, alebo chlapcom, ktorí nemajú pojem o nahote žien. A nech nedupú nohami, aby ľudia postrehli ozdoby, ktoré skrývajú.“ (Korán, 2007, 24:31) Miera zahalenia v Koráne presne definovaná nie je. Predložený citát hovorí o ozdobách, ktoré majú ženy strážiť pred pohľadmi cudzích mužov. Slovo ozdoba alebo krása je prekladom slova *zina* (Korán, 2007, 395). Môže sa v tomto prípade jednať o ženské poprsie? Alebo mal na mysli Allah ženské vlasy a tvár? V každom prípade sa ozdobami myslia partie tela, ktoré majú ostať ukryté/zahalené, teda najmä a prioritne hovoríme o intímnych ženských partiách, ktoré bežne nevystavujeme na verejnosti. Definícia tejto metafory je diskutabilná. V každom prípade sa o zahalení ženského tela od hlavy po päty vrátane tváre v Koráne nepíše, pretože v tom prípade by klopie zrazu nemalo význam.

„Prorok, povedz manželkám svojim, dcéram svojim i veriacim ženám, aby priťahovali k sebe svoje závoje! A toto bude najvhodnejšie k tomu, aby boli poznané a ne boli urážané.“ (Korán, 2007, 33:59). Na tomto citáte je vidieť, že Korán sa k zahaľovaniu vyjadruje na viacerých miestach, no priamo ho nepredpisuje. Zahaľovanie sa využíva ako prostriedok k ochrane mravnej čistoty ženy. Jedná sa o stáročia dodržiavanú tradíciu, ktorá má za úlohu dávať najavo poslušnosť a silné náboženské presvedčenie moslimiek. Na základe mravnej čistoty žien sa určuje slušnosť a dobré meno rodiny, preto je úlohou mužov/otcov dohliadať na dodržiavanie slušného správania žien, ktorého hlavným prejavom je zahaľovanie.

1.3.1 Zahaľovanie medzi významnými ženami v histórii islamu

Okrem Koránu sa islamské náboženstvo opiera o *hadísy*, prorokovu tradíciu, jeho činy a skutky, ktoré sa uchovávali ústnym podaním. Neskôr boli zapísané a tvoria základ Sunny, jedného z prameňov islamského práva šaría. Úvahy o ženách v Prorokovej tradícii hadísoch považujú za dokonalé ženy Marjam (Máriu, matku Ježiša), Chadídžu (prvú Mohamedovu manželku), Fatimu (Mohamedovu dcéru) a Ásiju (najmilšiu Mohamedovu ženu). (Kropáček, 2008, str. 118) V Koráne sa spomína Mária, matka zakladateľa kresťanstva Ježiša, a je tu uvádzaná ako moslimka kvôli závoju, s ktorým je zobrazovaná. Prakticky neexistuje žiadne vyobrazenie Márie, matky Ježiša, bez zahalenia hlavy ani v kresťanskej tradícii. Pohybujeme

sa však na území Palestíny, kde Mária žila, a kde bol v tomto období (30 n. l.) prevládajúcim náboženstvom judaizmus. Starožidovské kmene žijúce v subtropických podmienkach používali pokrývku hlavy v podobe závoja kvôli praktickým dôvodom (aby sa chránili pred silným slnkom). Islamské náboženstvo bolo založené šesťsto rokov po vzniku kresťanstva a po narodení Ježiša. Preto Máriu na základe jej zahalenia hlavy nemôžeme považovať za moslimku, ako to robí Korán: „A hľa, anjeli hovorili: Mária, Boh si ťa veru vyvolil a učinil ťa čistou a vyznamenal ťa medzi ženami všetkého ľudstva". (Korán, 2007, 3:42) Môžeme ju považovať len za inšpiratívnu postavu histórie pre islam, ktorý sa zameriava na jej silnú zbožnosť a najmä panenskú čistotu, napriek ktorej porodila svojho syna.

1.3.2 Ženské božstvá u starých Arabov

V súvislosti s témou významných žien v histórii islamu, by som rada predložila pár príkladov žien, ktoré boli v minulosti moslimov dôležitými a uctievanými. Ženský princíp sa uctieval už pred príchodom proroka Mohameda v podobe glorifikácie postáv troch bohýň. Ženské božstvá boli uctievané v predislamskej dobe *džahílie*. Postavy troch bohýň – Manát, al – Lát a Al – Uzzá, mali vlastné svätyne. V období pred islamským náboženstvom Arabi uctievali mnohobožstvo (polyteizmus – viera vo viacerých bohov) a čo je možno prekvapivé, jednalo sa o ženské božstvá. Prorok Mohamed hlásal vieru v jediného pravého boha Allaha, čoho následkom boli ženské božstvá zvrhnuté a odsúdené ako vnuknutie satana. Ako zistil anglický orientalista a cestovateľ Ch. M. Doughty, ktorý u beduínov zaznamenal vzývanie ženského božstva aj v dnešnej dobe, viera v ženské božstvá v oslabenej podobe pretrvala dodnes. (Kropáček, 2008, str. 114).

1.3.3 Ďalšie historické dôvody zahaľovania

Ako som spomínala, závoj ako ochrana pred silnými slnečnými lúčmi, mohol byť pôvodný dôvod členov staro-arabských kmeňov pre zahaľovanie. Neskôr sa nosením závoja určovalo spoločenské postavenie. Ženy, ktoré chceli dať najavo svoj vyšší status si zahaľovali vlasy a tvár do závojov. Prorokove ženy sa v 7. storočí nezahaľovali úplne a na túto praktiku sa nekládol tak silný dôraz ako je tomu dnes. V dnešnej dobe za dôvody pretrvávajúceho zahaľovania žien môžeme považovať nasledovanie vzoru manželiek proroka Mohameda, ktoré sa zahaľovali. Jednou z možností vysvetlenia prečo si moslimovia berú za manželky mladé dievčatá je vzor, ktorý v Mohamedovi vidia. Po vzore proroka Mohameda si dnes

moslimovia berú za manželky aj malé dievčatká, pretože jedna z Mohamedových manželiek bola vo veku deväť rokov. Od tohto veku sa moslimky prevažne začínajú zahaľovať.

1.3.4 Formy zahalenia

Miera zahalenia v islame nie je presne definovaná, závisí od rôznych faktorov, napríklad od rozhodnutia ženy (Turecko) alebo od miestnych zvyklostí (Pakistan). Medzi jednotlivé formy zahaľovania patrí *hidžáb*, ktorý slúži k zahaleniu vlasov a krku, pričom tvár ostáva odhalená. Ide o tradičnú šatku dostupnú a používanú v rôznych farebných kombináciách. „Jedná sa o najrozšírenejšiu formu zahaľovania moslimiek, a zároveň je hidžáb považovaný za tú najliberálnejšiu.“ (Ostřanský, 2014, str. 72) *Niqáb*, nazývaný tiež závoj, obyčajne zakrýva krk, hrud' a celú tvár okrem očí, pre ktoré ponecháva úzky prierez. Dĺžka niqábu môže dosahovať až úroveň lýtok. Ženy ho nosia v krajinách Perzského zálivu. „Kombinuje sa väčšinou s *abájou*, čo je tmavý vrchný odev voľného strihu pripomínajúci plášť.“ (Ostřanský, 2014, str. 124) Súčasťou niqábov sú rukavice, tiež v čiernej farbe. Ďalším typom zahalenia je *burka*, ktorá pokrýva kompletne celú oblasť tváre, pričom sú zároveň aj oči prekryté sieťkou. Jedná sa o najkonzervatívnejší spôsob zahalenia, pri ktorom je žena zahalená od hlavy po päty, a celé telo má pokryté tmavomodrým závojom, ktorý nezvýrazňuje krivky jej tela. Tento typ zahalenia sa vyskytuje v Afganistane (striktne predpisovaný najmä za vlády Talibanu) a v Pakistane. (Ostřanský, 2014, str. 36)

Zo slova *burka* (pridaním slova *bikiny*) je odvodený názov *burkiny*, ktorý má funkciu 'plaviiek, ale v tomto prípade hovoríme skôr o „kúpacom odevu“. Tento typ oblečenia sa snaží spojiť náboženské požiadavky islamu na zahalenie tela žien a praktické potreby keď sa chcú ženy okúpať v mori spolu so svojimi rodinami. Burkiny sa však v moslimských krajinách presadzujú ťažšie ako v prípade moslimiek žijúcich na Západe. (Ostřanský, 2014, str. 36,37) Medzi stupňom medzi hidžábom a niqábom je *čádor*. Tento druh závoja ponecháva odkrytú tvár, no zahaľuje vlasy a telo ženy. Jedná sa o vrchný odev, ktorý si žena prehodí cez telo. Čádor je používaný najmä v Iráne. (Ostřanský, 2014, str. 39)

Miera zahalenia sa líši od krajiny a zvyklostí, no v zásade prevláda podmienka zahalenia vlasov šatkou, ktorá je udržiavaná naprieč všetkými arabskými krajinami. Spravidla manžel rozhoduje o miere zahalenia svojej manželky. Pri tomto fakte si musíme uvedomiť samotnú vôľu žien či stotožňujú svoju identitu s kusom dlhej čiernej látky. V mnohých

prípadoch to tak skutočne je a paradoxnou je skutočnosť, že sú s touto voľbou ženy spokojné. (Kropáček, 2008, str. 116)

1.4 Rodové hľadisko

Rodové hľadisko ako ďalšie teoretické východisko, o ktoré sa budem pri svojej práci opierať predstavím v súvislosti s dôvodmi zahaľovania. Na rodové hľadisko, ktoré reprezentuje nerovnosť (medzi mužom a ženou) poukazuje Hamar ako na „výslednicu hlbších štruktúrálnych usporiadaní moci a vedenia, teda ako na miesto/objekt, kam sa vpisujú najrôznejšie kultúrne významy“ (2006, str. 18). Ženy sú reprezentované ako sociálna skupina ovládaná za účelom udržania spoločenskej rovnováhy. Jedná sa o vynucovanú disciplináciu, ktorá je analogická s Foucaultovým disciplinovaným individuum (porov. Foucault, 2000). Z pohľadu týchto autorov sa pozeráme na zahaľovanie žien ako na nástroj útlaku a disciplíny, nie ako na výsledok slobodnej voľby. V tomto prípade môžeme hovoriť o dodržiavaní rodových stereotypov, ktoré sú „jednoduchými popismi toho, ako má vyzerat' maskulinný muž a feminínna žena.“ (Renzetti, Curran, 2003, str. 20) Teda žena je tu reprezentovaná ako ukrytá v závoji a ovládaná silnejším mužom.

2. Dynamika zahaľovania a jeho významov

V tejto kapitole chcem poukázať na dynamiku postupného prerodu zaužívaného zahaľovania moslimiek a následné nezahaľovanie. Tento proces zmeny a opustenia zaužívaných tradícií ukážem na príklade Egypta, kde si ženy po revolúcii začali skladať závoje, aby si ich následne po niekoľkých rokoch mohli znovu obliecť. Po roku 1945, keď sa skončila druhá svetová vojna, bola situácia v Egypte ovplyvnená prítomnosťou britských vojsk, ktoré odmietali opustiť Suezský prielav (dôležitý článok dopravných ciest sveta). (Bareš, Veselý, Gombár, 2009, str. 531 - 532). Kvôli prítomnosti britských vojsk sa situácia v Egypte stupňovala, a takto vzniknuté napätie vyústilo do revolúcie, ktorá začala ľudovým povstaním 26. 1. 1952 („čierna sobota“). Reakciou na vzniknutú situáciu bolo rozpustenie vlády a po ďalšej vlne nepokojov sa nakoniec vlády ujal Muhammad Nágib, ktorý sa stal jej predsedom a neskôr roku 1953 prezidentom. (Sorby, 1952, str. 34 - 43)

2.1 Postupné odpadnutie od závoja v Egypte

Dynamiku zahaľovania a nezahaľovania ukážem na tomto príklade Egypta, ktorý si prešiel vlnou skladania závojov a následným bojom za právo závoj nosiť. V počiatkoch dvadsiateho storočia sa v Egypte zahaľovanie žien postupne začalo vytrácať. Túto revolúciu (skladania závojov) dal do pohybu Quasim Amin svojím dielom „The Liberation of Woman“. Táto dôležitá kniha bola krokom smerom k modernizácii v moslimských spoločnostiach a hlavne k zmene statusu ženy. Autor vysvetľuje dôvody prečo a ako došlo k presadeniu tohto nového zvyku nezahaľovania v arabských krajinách (nie všetkých, jednalo sa prevažne o Egypt a krajiny Maghrebu - Maroko, Západná Sahara, Alžírsko, Tunisko, Líbya a Mauritánia). Samotný autor dúfal, že tento rozbehnutý trend bude pretrvávajúť aj naďalej a nedôjde k opätovnému zahaľovaniu sa. Svojimi myšlienkami je dielo Quasima Amina podobné spisovateľovi Albertovi Houranimu a jeho dielu The History of the Arabs. Hourani vo svojej knihe neosvetľuje len samotné fakty o zahaľovaní, ale tiež predkladá názory a postoje vzdelancov a intelektuálov danej doby. Vzdelaní muži, ktorí svoje manželky pokladajú za svoje rovnocenné partnerky už viac neakceptovali zahaľovanie ako samozrejmy a vyžadovaný fakt. Toho istého názoru boli aj vzdelané ženy, ktoré odmietali ďalej žiť v skrytosti a ústraní, ktoré im závoj ponúkal. Samozrejme sa nejedná o fenomén, ktorý zachvátil všetky moslimky bez výnimky. Pre porovnanie autor uvádza v protiklade k Egyptu oblasti Saudskej Arábie a Jemenu, kde najstriktniejšia stredná vrstva, ktorá dodržiava prísnu

islamskú ortodoxiu ostala novou zmenou zloženia závoju nepoznamenaná. (Ahmed, 2001, str. 19 - 20)

Hourani túto zmenu v arabských krajinách odvodzuje od nasledovania Západu a jeho vzoru modernizácie a progresívnosti. Arabské kultúry sa teda museli vzdať starých zvykov, medzi ktoré zahŕňovanie rozhodne patrilo, aby mohli spraviť krok vpred v nasledovaní vzoru Západu. Autor Quasim Amin v knihe „The Liberation of Woman“, však popisuje obdobie devätnásteho storočia, pred zložením závoja, keď sa práve nosenie závoja pokladalo za znak pokroku oproti modernému Západu. Bazírovanie na dodržiavaní starých tradícií zahŕňovania naopak autor pokladá za dôvod zaostalosti. Z čoho vyplýva, že zahŕňovanie sa stalo znakom, na základe ktorého sa určovala miera zaostalosti alebo naopak pokrokovosti spoločnosti, čo záviselo od rôznych období, v ktorom bolo zahŕňovanie posudzované.

V období po roku 1952, po revolúcii, sa považovalo zahŕňovanie za zastarané a odsudzované ako brzdiaci článok v nasledovaní západného vzoru modernizácie. Toto je dosť paradoxné, pretože pred revolúciou bolo zahŕňovanie znakom pokroku (v udržiavaní tradícií z počiatkov vzniku islamu) oproti Západu. Za znak pokroku bolo zahŕňovanie považované preto, lebo zdôrazňovalo náboženský život, a z neho vyplývajúci silný vzťah s bohom. Práve tento vzťah medzi človekom a bohom je v islame prioritný, a od neho sa odvíja aj zahŕňovanie, pred revolúciou pokladané práve z tohto hľadiska za pokrokové. Amin deklaruje túto situáciu na príklade Európy, ku ktorej sa obracia ako ku vzoru, na ktorý by sa mal orientovať aj arabský svet. Autor uvádza, že aj v Európe bolo v minulosti nastolené povinné zahŕňovanie žien, ale nepretrvalo dodnes a s príchodom modernizácie sa od tejto praktiky upustilo. Zahŕňovanie nebolo vždy spojené striktne s náboženstvom, ale jednalo sa skôr o kultúrny fenomén. Ženy si pokrývali hlavy tým, čo dnes nazývame závoj, pretože im to diktovala móda a prijímali to ako prirodzenú súčasť každodenného života. Zahŕňovali sa totiž nie len moslimky, ale tiež kresťanské a židovské ženy, ktoré však od zahŕňovania postupne upustili. Preto sa nám dnes javí závoj ako symbol spájaný čisto s islamom, no tento jav vychádza z faktu, že moslimky ako posledné začali skladať svoje závoje a to nie úplne všetky, ako tomu bolo u žien v iných náboženstvách v Európe. (Ahmed, 2001, str. 36)

Odloženie závojov sa v dvadsiatom storočí postupne stávalo normou hlavne medzi dievčatami a ženami zo strednej a vyššej meštianskej vrstvy v Egypte. Zahŕňovanie bolo pokladané za spiatočnicke a neprogresívne. Nová vízia modernej budúcnosti arabských krajín bola videná v oslobodení žien od závoja, ktorý ich dovtedy ťažil a uzatváral pred veľkým

spektrum možností. „Tieto zmeny, ktoré autor Amin odporúčal arabskej spoločnosti vo svojej knihe, ako sám tvrdil, neboli v žiadnom prípade v rozpore so základnými princípmi islamu.“ (Ahmed, 2001, str. 43)

Moslimské bratstvo „oficiálne *Združenie muslimských bratov*. Je významný prúd moderného islamu, ktorý vznikol v roku 1928 ako reformné hnutie v Egypte a je spätý s postavou „generálneho vodcu“ Hasana al-Banná (1906-1949). Ten vo svojom pôsobení prepojiť reformnú ideológiu Mohameda Rašída Ridá, ktorý spájal obrodu islamu so širokým uplatňovaním šarije v spoločnosti s modernou organizačnou štruktúrou.“ (Ostřanský, 2014, str. 121) V protiklade k situácii v Egypte sa v Saudskej Arábii a krajinách pod nadvládou Moslimského bratstva (jedno z najväčších islamských hnutí, ktorého cieľom je zjednotiť islamské národy) na problematiku odloženia závojov vyprofiloval záporný pohľad. Nezahaľovanie pre nich znamenalo odpadnutie od viery, zosvetšenie a v konečnom dôsledku nedodržiavanie pravého islamu. Tento názor sa utvoril niekoľko rokov ako následok a pätná väzba na vlnu skladania závojov, ktorá v Egypte prebehla. Autor Amin zomrel roku 1908, a moslimské bratstvo bolo založené v roku 1928, takže reakcia ostatných krajín (v tomto prípade Saudskej Arábie) je z obdobia významne pozdejšieho.

2.2 Opätovné zahaľovanie v Egypte

Autorka Leila Ahmed na základe výskumov, ktoré uskutočnila výskumníčka a autorka Arlene Macleod v 90tych rokoch, popisuje dôvody, na základe ktorých sa moslimky po revolúcii v Egypte, začali znovu zahaľovať. Štúdie ukazujú, že sa jednalo o dobrovoľné rozhodnutie každej ženy navrátiť sa k pôvodným zvykom nosenia hidžábu. Väčšinou sa ženy začali zahaľovať po doštudovaní vysokej školy, teda už ako dospelé. Macleod však takýto záver neakceptovala a pokračovala vo svojom výskume ďalej až dospelá k novým dôvodom opätovného zahaľovania. Medzi tieto dôvody patril najmä „všeobecný pocit, na základe ktorého sa ľudia v ich kultúre navracajú k pôvodnému, autentickému spôsobu života.“ (Ahmed, 2011, str.128) Kombinácia vplyvu rôznych sociálnych faktorov týmto ženám komplikovala odhodlanie vytrvať vo svojom presvedčení, neobliecť si znovu hidžáb. Z týchto záverov, ku ktorým výskum dospel, vyplýva nesúlad osobného presvedčenia so správnosťou zahaľovania a predpísanými normami, ktoré musia byť napriek tomu dodržiavané. Tlak spoločnosti teda prevažuje nad individuálnymi potrebami jednotlivca, ktorý sa nakoniec podriadi tlaku skupiny, čo sa prejavilo v podobe hromadného opätovného návratu k burke. (Ahmed, 2011, str. 119)

Výskum udáva množstvo prípadov, v ktorých svedectvá mnohých žien deklarujú hlboký vnútorný rozpor s predpísanými nariadeniami. Autorka uvádza príklad ženy, ktorá prežila celý život v zahalení hidžábu, a keď mala vďaka revolúcii možnosť tento odev odložiť, rozhodla sa tejto šance nevzdať. Táto žena sa tiež vyjadruje k mladým dievčatám. Tieto dievčatá si neuvedomujú, aké to mali ženy v arabských krajinách v minulosti ťažké. Preto si teraz vážia možnosť slobodného rozhodovania o vlastnom tele. Macleod výsledky svojho výskumu porovnáva s ďalšími štúdiami, ktoré za dôvod opätovného zahalovania moslimiek pokladali individuálne presvedčenie. Tieto závery však Macleod svojou podrobnou štúdiou vyvracia. (Ahmed, 2011, str. 119)

2.2.1 Dôvody opätovného zahalovania

Rovnako ako v každej spoločnosti, tak je aj v rámci arabského sveta utvorená určitá spoločenská hierarchia riadiaca správanie jednotlivých členov spoločnosti. „Mnoho žien začalo prijímať nosenie hidžábu ako militantný úkon v 70tych rokoch 20 storočia, keď sa zapojili do politickej činnosti prostredníctvom svojej účasti v islamistických politických projektoch, ktoré tvorili súčasť oneskorenej vzbury. Táto vzbura prebiehala v mnohých moslimských miestach a bola namierená proti násilnému koloniálnemu projektu vplyvov Západu, a tiež bola prostriedkom politického odporu.“ (Ramirez, 2014, str. 2, 3) Dôsledkom týchto bojov bolo zlegitimizovanie nosenia hidžábu, vďaka čomu sa mnoho žien cítilo slobodnejšie, keď ho mohli nosiť. Hidžáb sa v tomto vývoji pretvoril zo znaku útlaku a podriadeného postavenia žien na symbol slobody a možnosti vstupovať ženám do verejného priestoru. Tento prerod spôsobil identifikáciu vlastnej identity s kusom oblečenia, ktorého úloha spájaná so statusom ženy sa pretvorila pôsobením islamizmu a jeho silného vplyvu na komunitu. „Islamistickému hnutiu sa podarilo obrátiť "nežiaduce odlišnosti" vyplývajúce zo statusu moslima na dobrovoľné prijatie tohto statusu ako symbolu stigmy, na ktorý je právom hrdý.“ (Göle, 2003, str. 810) (Ramirez, 2014, str. 3)

Spisy Quasima Amina odštartovali novú éru nezahalovania, ktoré bolo priamo spojené s emancipáciou žien. V tomto prípade môžeme hovoriť o islamskom feminizme, ktorý nemá za cieľ rovnoprávne postavenie žien a mužov v zmysle autentických práv pre obidve pohlavia. Snaží sa zlepšiť pozíciu žien, no nedosahovať úroveň mužov. K takémuto zrovnoprávneniu dochádza na prelome 19. a 20. storočia v Egypte. „Tendenciu k emancipácii žien podporili ideové politické prúdy arabského nacionalizmu, ktoré v ženách právom videli dôležitý element rastu národného sebavedomia.“ (Kropáček, 2008, str. 131) Ako uvádza Ľuboš

Kropáček, vo svojom pojednaní o rodových stereotypoch v modernej dobe. Následná nedôvera moslimov voči Západu a upustenie od nasledovania západnej modernizácie, bolo priamym dôsledkom neúspešných vojen s Pakistanu s Indiou (1971) a Egyptu s Izraelom (1967). Takýto odklon od pokračovania v rozbehnutých tendenciách prenikania nových myšlienok do islamských krajín (najmä Egyptu) sa odzrkadlil aj v právach žien. „Vizuálne dobre viditeľným znakom sa stali zvýšené tlaky na konzervatívne ustrojenie žien. Zatiaľ čo do šesťdesiatych rokov narastal počet žien obliekajúcich sa podľa európskych zdrojov, teraz islamisti začali zdôrazňovať „islamské oblečenie“ (*zijj islámí*).“ (Kropáček, 2008, str. 132)

Opätovné zahaľovanie v Egypte je spojené s radou názorov odborníkov z arabských krajín ako napríklad Maroko, alebo Turecko. V týchto krajinách pôsobia významné sociologičky, ktoré majú vďaka tomu, že nežijú v Egypte na situáciu vyprofilovaný názor z iného uhlu pohľadu. Fatima Mernissi pôsobiaca v Maroku a Nilufer Gole z Turecka. Sa k opätovnému zahaľovaniu sa vyjadrujú celkom protikladne. Mernissi pokladá zahaľovanie a predpísané nosenie závoja za spiatočnicke a namierené proti rastúcej demokracii a emancipácii žien. Na druhú stranu sa sociologička Gole vyjadruje k oblasti vzdelávania, ktoré je moslimkám uľahčené práve možnosťou závoj (v tomto prípade hidžáb) nosiť. Zakrytie vlasov pokladá za „nástroj ochrany a sebadôvery žien ako znak desexualizácie žien, a teda jej plného zrovnoprávnenia na trhu práce a vo verejnom živote vôbec.“ (Kropáček, 2008, str. 132)

2.3 Nedobrovoľné a dobrovoľné zahaľovanie

V tejto podkapitole sa presuniem od analýzy dynamiky zahaľovania na príklade určitej konkrétnej krajiny k dôvodom, ktoré vedú ženy k nedobrovoľnému zahaľovaniu naprieč rôznymi krajinami Blízkeho východu. Tradície, tlak rodiny (mužov), nechcú vytrčať z davu, sankcie zakotvené v práve šaría ako pozostatok tradičnej viery. Toto všetko sú dôvody, ktoré ovplyvňujú názory žien, aby nosili závoj. Autorka Jaggar sa díva na zahaľovanie ako dôležité pre spoločnosť a nepozera sa naň ako na výsledok individuálneho cítenia a potreby ženy sa zahaľovať. Predkladám sem zámerne odlišný názor autorky. Táto analýza ponúka lepší pohľad na situáciu a problematiku potreby zahaľovania, a z časti objasňuje aj dôvody nariadení, ktoré striktné diktujú dodržiavanie tohto zvyku. (Jaggar, 2010, str.12) Autorka odkazuje na potrebu spoločnosti, aby ženské telá boli zahaľované. Ženy pohybujúce sa v takomto priestore nedostávajú možnosť premýšľať aj o iných spôsoboch sebarealizácie, než skrz kus oblečenia, ktorý im poskytuje jedinu cestu ako pracovať, študovať a vôbec opúšťať

domov. Reputácia muža celkom závisí na slušnom a mravnom správaní ženských príslušníkov jeho rodiny. Preto je ich správanie pod prísny dohľad mužov, ktorí sú ich poručníkmi. Najprv je to otec a neskôr manžel, bez ktorého prítomnosti (v niektorých krajinách) žena nemôže opustiť domov a pohybovať sa po verejnom priestore.

2.3.1 Dôvody dobrovoľného zahaľovania

V tejto podkapitole predkladám zmapovanú situáciu v Egypte, ktorá nastala v druhej polovici dvadsiateho storočia po opätovnom návrate k noseniu závoja. Leila Ahmed vo svojej knihe „A quiet revolution“ na základe uskutočnených výskumov so ženami, ktoré sa rozhodli opäť zahaľovať aj po predošlom opustení od tejto tradície, reflektuje dôvody, ktoré ich k tomu viedli. Autorka čerpá z výskumov Sherifi Zuhur, ktorá uskutočnila výskum roku 1988. (2011, str. 119). Práve zistenia, ktoré z týchto výskumov vzišli ukazujú, že ženy, ktoré sa zahaľovať rozhodli si uvedomujú všetky aspekty svojho rozhodnutia a pevne si za ním stoja. Na základe vlastného rozhodnutia, koncipovaného ako návrat k predchádzajúcim tradíciám, ktoré považujú za správne sa samy slobodne rozhodli znovu si obliecť závoj. Tieto tradície považujú za správnu a jedinou oporu ich viery a náboženského presvedčenia. Zahaľovanie je pilierom na ich ceste správnej viery. Keď sa ženy dokázali zahaľovať po celé stáročia pred nimi, musia byť tieto praktiky zahaľovania v niečom inštrumentálne, keď sa mohli tak dlho udržať v kultúre Arabov. Preto sa moslimky po revolúcii, ktorá mala šatku ako nástroj útlaku odstrániť, navracajú k pôvodným príkazom zahaľovania. Tento príkaz si však stanovujú samy a dobrovoľne na základe vlastného presvedčenia. Konkrétne autorka uvádza vyjadrenie ženy, ktorá sa rozhodla znovu zahaľovať: „V minulosti ľudia nerozumeli tomu, že tieto hodnoty sú tak dôležité, ale teraz (po revolúcii a opätovnom zahaľovaní) si každý uvedomil, že tieto hodnoty sú dobré a silné.“ (Ahmed, 2011, str. 119) Pre ženy vyznávajúce vieru islamu je znak zahalenia symbolom definujúcim pravú moslimku.

Autorka Leila Ahmed na základe uskutočnených výskumov dospela k záveru, že nosenie závoja (burky) by malo závisieť na osobnej voľbe každej ženy moslimky. Sú príležitosti, pre ktoré je toto zahaľovanie vhodné, napríklad svadba alebo rodinné udalosti, ale inak by sa mala táto voľba odvíjať od subjektívnych preferencií každej ženy. Pred tým ako ženy v krajinách Maghrebu (Maroko, Západná Sahara, Alžírsko, Tunisko, Líbya a Mauritánia) prestali nosiť závoj, bola táto časť odevu bežnou súčasťou každodenného života žien a rozhodnúť sa pre nezahaľovanie bolo neprípustné. Následná myšlienka potreby závoja, ktorá sa v Egypte objavila v rokoch 1980 a 1990 znovu navrátila módu zahaľovania naprieč

všetkými krajinami, v ktorých sa moslimky pohybujú. Takže moslimky po návrate k pôvodným praktikám nariaďujúcim zahaľovanie môžu z komplexného hľadiska čeliť názorom, že zahaľovanie je správne. No táto voľba nemusí vždy vychádzať z individuálneho presvedčenia jednotlivca.

2.3.2 Dôvody nedobrovoľného zahaľovania

Na druhú stranu pre príklad porovnania rozmanitosti názorov, predkladám príklad silne konzervatívneho Afganistanu, na ktorom ukážem situáciu žien, ktoré sú k zahaľovaniu donútené. Situácia, ktorá nastala v Afganistane, určila jeden spôsob zahaľovania (burka) spájaný s určitou miestnou rešpektovanou, aj keď nie priamo elitnou skupinou, ktorá nastolila tento systém ako nábožensky vyžadovaný. Pred tým tu však bolo prítomné množstvo iných spôsobov zahalenia, moderných alebo tradičných, typických pre rozdielne skupiny a triedy, ktoré mali označovať slušnosť ženy. Známa antropologička a autorka diel pojednávajúcich o postavení moslimiek, Abu-Lughod tvrdí, „že pokiaľ by mali ženy možnosť voľby a boli by oslobodené od povinnosti nosiť burku, vybrali by si iné formy zahaľovania, ako všetci ostatní, ktorí nežili pod nadvládou Talibanu a túto možnosť mali.“ (Abu-Lughod, 2002, str. 786)

Taliban je „náboženské hnutie známe svojím radikalizmom a extrémizmom, ktoré v rokoch 1996 – 2001 ovládalo väčšinu území Afganistanu. Vzniklo v prostredí islamských škôl (slovo *taliban* značí perzsky a paštúnsky študenti) a počiatkom deväťdesiatych rokov, keď bol Afganistan rozdelený veľkou občianskou vojnou na radu oblastí ovládaných lokálnymi klanmi a vodcami, získalo veľké sympatie obyvateľov tým, že na nimi ovládanom území dokázalo zaistiť poriadok a stabilitu.“ (Ostřanský, 2014, str. 160). Taliban, ako uvádza orientalista Bronislav Ostřanský, vynikal okrem schopnosti zaviesť v krajine istotu v podobe pevne stanovených pravidiel, tiež mimoriadnou krutosťou. Práve v období vlády Talibanu boli rušené takzvané „neislamské“ druhy zábavy ako kiná, divadlá a televízie. Sféra zahaľovania tiež spadá pod diktát Talibanu, ktorý nastolil povinné zahaľovanie. Po útokoch na Spojené štáty z 11.septembra 2001 sa moc Talibanu oslabila, no v súčasnosti je stále aktívny. (Ostřanský, 2014, str. 160)

Vyjadrenie mladej moslimky, ktoré predkladá vo svojom diele Abu-Lughod, jasne ukazuje dôvody, ktoré nútia ženy k noseniu burky: „Keby som to nespravila (nenosila burku), bola by som osočovaná a podpichovaná, pretože burka je pre „dobré ženy“, ktoré zotrvávajú vo svojich domovoch.“ (Fremson, 2001, str. 14, in Abu-Lughod, 2002, str. 786) Tu je presne

vidieť, silný spoločenský status ženy z dobrej rodiny, ktorý sa s nosením burky spája. (Abu-Lughod, 2002, str. 786) Na základe postoja, ktorý autorka Abu-Lughod prezentuje vo svojom diele a na základe vyjadrenia uvedenej moslimky je vidieť osobný nesúhlas žien s nosením závoja. No napriek tomuto individuálnemu presvedčeniu je tlak spoločnosti, ktorý toto pravidlo diktuje silnejší, a preto sa ženy rozhodnú (na základe vlastného rozhodnutia, ovplyvneného mnohými činiteľmi, napríklad sociálnym tlakom) znovu zahalovať.

2.3.2.1 Závoj ako nástroj regulácie sexuálnej morálky

Podľa niektorých autorov je závoj považovaný za symbol útlaku žien zo strany mužov a za redukciu ženskej podstaty na panenskú blanu, ktorej zachovanie v nepoškodenom stave do svadby je prioritnou úlohou života ženy. Dominancia manipulácie nad ženskými telami je citeľná aj v tomto aspekte. Závoj neznamena len prvok, ktorým sa vyznačuje určitá kultúra, ale koncept mnohých faktorov, skrze ktoré sa eliminuje rovnoprávnosť žien s mužmi a prehĺbuje sa ich diskriminácia na základe pohlaví, na ktorej je myšlienka tohto náboženstva postavená. Autorka Hirsi Ali sa k závoju a jeho úlohe vyjadruje veľmi kriticky: „Závoj slúži ako neustála pripomienka okolitému svetu o tejto obmedzujúcej morálke, ktorá z moslimských mužov robí vlastníkov žien...“ (Hirsi Ali, 2008, str. 6)

2.3.2.2 Iné motívy

V tejto podkapitole sa budem okrem iného zaoberať aj témou nespravodlivosti, ktorá je na ženách prostredníctvom manipulácie s ich telami a názormi uskutočňovaná. „Prvou tézou, ktorú nazvem "nespravodlivosť v kultúre", je, že významnou a možno tou hlavnou príčinou utrpenia žien v chudobných krajinách je nespravodlivé zaobchádzanie v súlade s lokálnymi kultúrnymi tradíciami, ktoré ženy, ktorých sa týkajú, nemusia nutne rozpoznať ako nespravodlivé“ (Nussbaum, Okin, in Jaggar, 2010, str. 6) Ženy v krajinách Blízkeho východu následkom dodržiavania dlhovekých praktík zahalovania nadobudli pocit, že závoj je neoddeliteľnou súčasťou nielen ich kultúry, ale aj samotnej identity. Preto si nevedia predstaviť fungovanie na poli verejného života bez zahalenia tela, poprípade aj tváre. Tento fenomén, ktorý je potrebné dodržiavať je ženám diktovaný spoločenskými, náboženskými alebo kultúrnymi faktormi. Preto mnohé z nich nedostanú priestor na uvažovanie o závoji ako o aspekte, ktorý nemusí byť nutne súčasťou ich životov.

Tu by sme tiež mohli operovať s termínom vzhľad, ktorý je pre kultúru Blízkeho východu dôležitý, samozrejme vo forme zahalenia. Toto zahalenie predstavuje mravnú

čistotu, submisívnosť, ktorá je zo strany žien v islame prioritne vyžadovaná, a náboženské odovzdanie sa. Keď ideme do hĺbky tohto termínu, dospejeme k záveru, že miera zahalenia nemusí byť spravidla priamo úmerná veľkosti náboženského cítenia. To znamená, že cnostné založenie ženy a hĺbka jej viery nemusí byť vždy priamo úmerná s mierou zahalenia. Medzi nezahalenými ženami je možné nájsť rovnako silne veriace a Bohu oddané ženy ako medzi tými, čo sa zahaľujú do dlhých čiernych niqábov (toto tvrdenie, sa mi dostalo od jednej profesorky angličtiny v Tunisku). Práve tento fakt, s ktorým väčšina žien na Blízkom východe nemá možnosť byť oboznámená kvôli obmedzenému prísunu informácií, je kľúčovým dôvodom pravej podstaty viery a vyargumentovania potreby zahaľovať sa. Ak si sama žena uvedomuje, že zahaľovanie je dobré pre jej individuálne dobro a odzrkadľuje jej hlboké náboženské presvedčenie, dokáže racionálne deklarovať svoje správanie a dôvody, ktoré ju k zahaľovaniu viedli.

2.3.4 Sankcie zakotvené v práve šaría

Šaría je systém islamského náboženského práva, ktoré sa prioritne zaoberá vzťahom človeka k bohu. V mnohých arabských krajinách je šaría zakotvená v ústave a jej nariadenia riadia krajinu. V Saudskej Arábii a Iráne je šaría jediným právom. Právo šaría nariaďuje, že pokiaľ sa žena previní spáchaním nejakého zločinu, je odsúdená pokiaľ svedectvo o jej vine vynesie muž. V opačnom prípade, pri odsúdení muža za zločin sú potrebné dva ženské hlasy. Takže žena je z právneho hľadiska považovaná za polovičného človeka. „...A žiadajte svedectvo dvoch svedkov z mužov vašich, a ak nemáte dvoch mužov, potom vezmite jedného muža a dve ženy z tých, ktoré uznáte za vhodné svedkyne; aby, keď by jedna z nich sa zmýlila, druhá jej mohla pripomenúť...“ (Korán, 2007, 2:282) Napriek stanoveným sankciám sa mnoho žien zahaľuje zo súkromných dôvodov, ktoré vyplývajú z ich rodinného zázemia. Väčšinou sa však jedná o slobodu, ktorú vidia v závoji. Jedná sa o slobodu voľne sa pohybovať po verejnosti. Aj keď osobne nepreferujú nosenie závoja, je to jediná možnosť ako sa môžu realizovať mimo svoj domov, bez toho aby boli obťažované cudzími mužmi. Za obťažovanie je v arabských krajinách považované aj keď sa žene prihovori na ulici cudzí muž a opýta sa jej koľko je hodín. Provokujúcim môže byť aj pohľad ženy smerom k cudziemu mužovi. Dotyky na verejnosti aj medzi partnermi sú neželané a v niektorých krajinách dokonca prísne zakázané a trestané. (Khidayer, 2011, str. 151, 152) Kameňovanie ako aj bičovanie sú príkladmi trestov za neposlušnosť žien. Aj toto môže byť jeden z dôvodov, ktoré ženy vedú k nasledovaniu a dodržiavaniu predpísaných dogiem. Strach zo smrti a zavrhnutie

spoločnosťou môžeme považovať za dostatočne silné faktory, ktoré majú vplyv na ich rozhodovanie či sa zahalia, alebo nie. Akýkoľvek impulz, vymykajúci sa predpísaným zvykom bude tvrdo potrestaný a takémuto riziku sa ženy nechcú vystavovať. Môžeme teda považovať strach z trestu za ďalší faktor, ktorý vedie ženy k utiekaniu sa k závoju?

Uvedené sankcie sú len načrtnutím bežnej praxe príkladov zaobchádzania so ženami v krajinách Blízkeho východu v 21. storočí. Vieme o niekoľkých prípadoch verejného trestania žien publikovaných západnými médiami, otázka zahaľovania sa v konečnom dôsledku netýka len žien, ale zasahuje a reflektuje celú spoločnosť, s ktorou priamo interaguje.

3. Význam zahaľovania v očiach obyvateľov Západu

Podľa Ľuboša Kropáčka „v dnešnej dobe vystupňovaného napätia medzi Západným (euroamerickým) a islamským svetom patrí kritika rodových vzťahov nepochybne k najfrekvencovanejším témam vzájomných polemík.“ (Kropáček, 2008, str. 110) Z tohto tvrdenia vyplývajú dva dôležité pojmy: „obyvatelia Západu“ a rodové vzťahy, s ktorými v tejto kapitole budem pracovať, a preto ich podrobnejšie rozoberiem. Rodové vzťahy nepochybne zahŕňajú rovinu zahaľovania, pretože táto praktika má prioritne zmysel a význam v priamej sociálnej interakcii medzi mužom a ženou, ako určitý oddeľovač týchto dvoch svetov. „Pôvodný zmysel zahaľovania moslimiek súvisel so sexualitou, presnejšie povedané so sexualitou v produktívnom veku, pretože súra svetlo (24:60) vyslovene uvádza, že ženy, ktoré už nemajú nádej sa vydať, môžu závoje odložiť.“ (Ostřanský, 2014, str. 174) Korán uvádza: „A nie je hriechom pre staršie ženy, ktoré už nemajú nádej na sobáš, pokiaľ odložia svoje odevy, bez toho však, aby stavali na obdiv svoje ozdoby. Ak sa toho však zdržia, bude to pre ne vhodnejšie.“ (Korán, 2007, 24:60)

3.1 Západ a fenomén zahaľovania

Západ v tejto kapitole reprezentuje pojem „obyvatelia západu“ (ne-moslimovia), s ktorým v tejto kapitole budem pracovať. Tento termín zahŕňa obyvateľov Ameriky (predovšetkým obyvateľov Spojených štátov) a Európanov (Západná a Stredná Európa). Chcem sa vyhnúť etnocentrizmu (naša kultúra je nadradená a „lepšia“ ako ostatné kultúry) a europocentrizmu (sklony k hodnoteniu európskej kultúry ako nadradenej ostatným kultúram), ku ktorým by pri porovnávaní jednotlivých kultúr mohlo dôjsť. Keď teda budem reflektovať kultúru moslimov z ne-moslimského pohľadu na práva a postavenie žien cez perspektívu zahaľovania, rada by som najprv zadefinovala náboženské tradície, z ktorých európske dejiny vychádzajú. Tieto tradície, alebo historické pozadie náboženstva sa výrazne odlišujú od náboženstva islamského, čo môže do veľkej miery ovplyvňovať názor ne-moslimov na islam, nielen ako na iné náboženstvo, ale tiež inú kultúru. Pokiaľ hovoríme o kultúre, autorka Sherry B. Ortner „pri tomto termíne najprv zdôrazňuje „kultúrne“ hodnotenie, a tvrdí, že každá kultúra vytvára takéto hodnotenie svojím vlastným spôsobom a prostredníctvom vlastných termínov.“ (Ortner, 1998, str. 93) Obraz, ktorý si ne-moslimovia utvárajú o arabských krajinách prostredníctvom zahaľovania, sa konštruuje ako obraz spoločnosti utláčajúcej ženy. No v tomto prípade si musíme uvedomiť, že všade na svete sú

ženy voči mužom v podriadenom postavení. Žiadna kultúra (v minulosti ani v prítomnosti) nepozná nadvládu žien. (Murphy, 2008, str. 69)

Prečo v názve kapitoly hovorím o zahaľovaní ako o fenoméne? Pretože pre Európanov závoj stále fenoménom je. Aj keď v krajinách ako je Nemecko alebo Francúzsko je prítomnosť zahalených moslimiek pomaly bežnou záležitosťou. Keď používam termín aktuálne dianie v Európe, hovorím o súčasnom dianí v 21. storočí, pretože v minulosti bol závoj v Európe tiež prítomný vďaka kresťanstvu. Dokonca sa Biblia vyjadruje nasledovne: „Rád by som, aby ste si uvedomili, že hlavou každého muža je Kristus, hlavou ženy muž a hlavou Krista je Boh. Každý muž, ktorý sa modlí alebo prorocky hovorí s pokrytou hlavou, zneuctieva toho, kto je mu hlavou, a každá žena, ktorá sa modlí alebo prorocky hovorí nezahalená, zneuctieva toho, kto je jej hlavou; je to jedno a to isté, ako keby bola ostrihaná. Ak si žena nezahaľuje hlavu, nech sa už tiež ostrihá. Ak je však pre ženu potupné dať sa ostriať alebo oholiť, nech sa zahaľuje. Muž si nemá zahaľovať hlavu, lebo je obrazom a odleskom slávy Božej, zatiaľ čo žena je odleskom slávy mužovej. Veď muž nie je zo ženy, ale žena z muža. Muž predsa nebol stvorený pre ženu, ale žena pre muža. Preto má žena mať na hlave znamenie moci kvôli anjelom.“ (Bible, 1. Korinským 11:3–10) Sv. Pavel v Novom Zákone argumentuje dôvody zahaľovania žien, ako podriadenie sa mužovi, z ktorého bola žena stvorená, a ktorý reprezentuje a odráža slávu Božiu. Sv. Tertullian o zahaľovaní panien napísal: „Mladé ženy, noste své závoje venku na ulici, stejně tak byste je měly nosit v kostele, noste je, když jste mezi cizími lidmi, pak je noste mezi svými bratřími...“ (Sv. Tertulianus, 207)

Z uvedených citátov z Biblie vyplýva, že závoj a zahaľovanie nie je praktikou, ktorú priniesol islam, ale v minulosti bola prítomná aj v iných náboženstvách. Islamská tradícia sa sústreďí na pozdvihovanie vnútornej krásy, ktorej dáva prednosť pred krásou telesnou. Závoj je v islame symbolom náboženského presvedčenia a má za úlohu ochraňovať počesnosť ženy, na rozdiel od kresťanstva, pre ktoré je závoj symbolom podriadenia sa ženy mužovi. „Pokrývka hlavy je symbolem podřízenosti žen muži a Bohu.“ (Abd al-‘Azím, 2010, str. 2) „Ženy, podřizujte se svým mužům, jak se sluší na ty, kdo patří Pánu.“ (Bible, List Koloským 3, 18-22)

3.2 Ako sa dívajú ženy zo Západu na arabské ženy?

Autorka knihy „Arab Women“, Suha Sabbagh nachádza odpoveď na túto otázku v nasledovnom argumente: „Z pohľadu Západu sú arabské ženy v populárnej kultúre vnímané ako poslušné, mužmi ovládané, zahalené, odlúčené, utlmené, neidentifikovateľné stvorenia bez vlastného názoru.“ (Sabbagh, 1996, str. xi) V predloženom citáte sa autorka vyjadruje k obrazu, ktorý majú obyvatelia Západu o moslimkách žijúcich na Blízkom východe utvorený. V dnešnej dobe však akademické štúdie prinášajú konštruktívne kritiky takýchto názorov, ktoré ženy na Blízkom východe konštruujú do mužom podriadených pozícií, a z tohto podriadenia vyplývajúcich ženských statusov a prívlastkov. Tento obraz, ktorý má väčšina obyvateľov Západu o arabských ženách utvorený je spravidla založený najmä na posadnutosti závojom (okrem zahaľovania tento profil arabskej ženy dotvárajú dohodnuté manželstvá, vraždy z cti a podobne). V žiadnom z vymenovaných prívlastkov, ktoré sú arabským ženám pripisované, sa podľa autorky Suhy Sabbagh nespoznáva žiadna z arabských žien, ktoré pozná. (Sabbagh, 1996, str. xi)

Leila Ahmed, profesorka ženských štúdií na Amherst College a známa intelektuálka, ktorá píše rozsiahle diela o arabských ženách uvádza: „Američanky „vedia“, že moslimky sú nesmierne utláčané, bez toho aby boli schopné definovať konkrétny obsah tohto útlaku.“ (Sabbagh, 1996, str. xi) Vo svojom výklade pokračuje ďalej, „Toto sú „fakty“ vyrábané v Západnej kultúre tými istými mužmi, ktorí tiež zaplnili kultúru faktami o Západných ženách a o tom, aké prízemné a iracionálne sú.“ (Sabbagh, 1996, xi) Leila Ahmed v tomto výroku uvádza stereotypy, ktoré sú o arabských ženách zaužívané. V tomto vyjadrení je prítomnosť mužského princípu, ktorý kladie ženy vo všeobecnosti do podriadenej pozície či už sa jedná o ženy na Blízkom východe, alebo v Západnej kultúre. Leila Ahmed tiež tvrdí, že pohľad na moslimky, ktorý je utvorený ženami Západného sveta nenesie v sebe mnoho pozitívnych emócií, práve naopak. Ženy žijúce na Blízkom východe predstavujú symbol útlaku a podriadenosti (ktorého explicitným symbolom je závoj) pričom, je potrebné si uvedomiť, že svoje vlastné podriadené postavenie ženy Západu nevnímajú, alebo si ho neuvedomujú. O tejto téme hovorí ďalej autorka Suha Sabbagh, ktorá rozoberá naopak pohľad žien arabského sveta na ženy žijúce na Západe.

3.3 Ako sa arabské ženy dívajú na ženy Západu?

V zásade všetko, čo pochádza zo Západu, je arabským svetom odsudzované a považované za dôvod etického a morálneho úpadku a rozpadu Západnej spoločnosti. Tento rozpad vyplýva najmä zo „slobôd“, ktoré boli ženám umožnené, a ktoré si teraz môžu užívať. Hlavným zdrojom týchto problémov je podľa moslimov vyzdvihovanie kultu tela, ku ktorému na Západe dochádza. Práve táto adorácia telesnosti sa prejavuje v starostlivosti o zovňajšok a z toho vyplýva predaj kozmetiky, ktorej úlohou je skrášľovať ženské telá. Na tomto princípe založený marketing má jadro v komercializácii sexu. Ženské telo je takto umelo udržiavané čo najdlhšie mladé a krásne za cieľom atraktívnosti pre mužskú populáciu. Samozrejme takýto cieľ je pre ženy ťažko dosiahnuteľný, náročný a vyčerpávajúci, a práve preto sú z jeho nedosahovania, respektíve úpenlivej honby za týmto cieľom často krát frustrované. Moslimovia sa snažia takejto degradácii spoločnosti skrz ženské telá zabrániť, práve udržiavaním ženských tiel v určitých normách, ku ktorým patrí najmä zahaľovanie. Táto praktika má zabrániť upadnutiu do trendov adorovania a glorifikácie krásy tela, ktorými sa riadi Západ. Teda v tomto prípade sa myslenie spoločnosti zakladá najmä na tlaku, ktorý je na ženy vyvíjaný a od ktorého sú zavedením nosenia závoja odbremenené. (Sabbagh, 1996, str. 138)

Pohľad arabských žien na Európanky alebo Američanky je utváraný spektrom názorov, medzi ktoré patrí aj téma zahaľovania. Nezahalené ženy na Západe, ktoré sa obhajujú feminizmom a slobodami, ktoré vďaka tomuto hnutiu dosiahli, ich však z pohľadu arabských žien v skutočnosti len premenil v sexuálne objekty. Nehovoriac o tom, že o vyrovnaní s mužmi nemôže byť reč. Stále totiž žijeme vo svete riadenom mužmi a podľa môjho názoru to tak bude vždy, či sa nám to páči, alebo nie. Biblia z ktorej vychádzajú Západné kultúry v knihe Genesis uvádza, že žena bola vytvorená z Adamovho rebra a jej trestom za neuposlušnosť Hospodina bolo okrem vyhnania z raja tiež podriadené postavenie voči mužovi. Bohom daný zákon je ťažké meniť a práve to môže byť dôvod, prečo sa arabské ženy dívajú kriticky na prezentáciu „slobôd“ a práv žien zo Západných spoločností. Sloboda je v kontexte oboch spoločností a kultúr vnímaná celkom odlišne. Zatiaľ čo pre arabské ženy je sloboda v možnosti závoj nosiť a nepodliehať tak kultu tela, Európanky a Američanky sa práve takouto slobodou závoj nenosiť preukazujú ako rovnoprávne s mužmi.

Ak chceme porozumieť pozícii žien v islame s ohľadom na ich zahaľovanie, jadrom tejto problematiky je skromnosť, ktorá je prioritná, a ktorú si musíme so zahaľovaním dať do

súvislosti. Ako autorka Suha Sabbagh dokladá. „Rola ženy je v takomto prípade vymedzovaná základným pochopením, že žena musí byť skromná po stránke fyzickej, emocionálnej ale i sociálnej“ (Sabbagh, 1996, str. 141) Vo všetkých dôležitých aspektoch života ženy má prevládať medzi jej vlastnosťami najmä skromnosť, ktorej vonkajší prejav môžeme stotožňovať so závojom. Okrem zahaľovania je prejavom skromnosti aj zdržiavanie sa doma a s tým spojená starostlivosť o rodinu. (Sabbagh, 1996, str. 141)

Pri problematike zahaľovania žien na Blízkom východe je samozrejme v centre nášho záujmu pri tejto práci žena a jej „šaty“, v tomto prípade závoj. Pre lepší prehľad je dôležité spomenúť, že podobné nároky čo sa zahaľovania týka, aj keď nie v rovnakej intenzite a miere, sú kladené aj na mužov a ich „dress-code“. Muži sa samozrejme nemusia zahaľovať do závojov, ale ich oblečenie by malo vyjadrovať slušnosť a mravný poriadok. V prípade žien, je zahaľovanie podľa autorky Suhy Sabbagh: „a) dobrovoľným (vo väčšine prípadov, nie vždy) rozhodnutím ženy, b) často má hlboký politický nádych, ako to môžeme vidieť v arabskom svete po roku 1967 po arabsko – izraelskej vojne a zreteľnejších prejavoch ako reakcie moslimov a pokračujúcich inštancií Západných imperialistov, a za c) evidované vo veľkom množstve spôsobov, od jednoduchého zahaľovania vlasov (*hidžáb*) k prisvojeniu si spôsobu zahalenia, ktoré pokrýva celé telo ako je napríklad *niqáb* alebo závoj zahaľujúci celú tvár.“ (1996, str. 141) Nosenie závoja je vo všeobecnosti v arabských kultúrach považované za prejav zbožnosti ženy, jej pochopenia vzťahov medzi pohlaviami a najmä snaha o spoluúčasť na dosahovaní cieľov dobrej a mravne čistej islamskej spoločnosti. (Sabbagh, 1996, str. 141)

Na rozdiel od Suhy Sabbagh, majú niektorí autori voči zahaľovaniu námietky. Predkladám niektoré ukážky autora Fouada Zakaria. „Nosením závoja sa žena ocitá na križovatke medzi možnosťou zavrhnutia alebo výpoved'ou tela. Faktory, ktoré zohľadňuje sú nadmerné obavy o telo a najmä nebezpečenstvo, ktoré by pre ženu, rovnako ako aj pre ostatných mohlo nezahalené telo predstavovať. Takže takáto žena predpokladá, že by jej vzhľad mal byť asketický, aby bola čo najmenej podozrivá, a aby zamedzila kontaktu s mužmi v čo najväčšej miere. Zároveň sa však predpokladá, že k vlastnému manželovi sa bude správať ako plne sexuálna žena. Od manželky sa očakáva, že jej správanie bude zahŕňať extrémnu cudnosť, no zároveň žiadostivú sexualitu. Táto žena musí konštantne meniť jej fádny a skromný vzhľad, aby mohla dokázať svojmu manželovi, že je žiaducou ženou.“ Fouad Zakaria „The Sandpoint of Contemporary Muslim Fundamentalists“, p. 32. (Sabbagh, 1996, str. 149, 150) V predložených úryvkoch sa autor pochopiteľne vyjadruje o arabských

ženách a ich ambivalentných rolách, ktoré musia ako ženy a zároveň správne moslimky dodržiavať.

Suha Sabbagh ďalej predkladá pohľad na arabské ženy, „pre ktoré zahaľovanie znamená pohodlie, ochranu a predmet hlbokej osobnej hrdosti. Zahaľovanie je pre ne užitočné v rozsahu, v ktorom sa musia zúčastňovať profesijných alebo sociálnych situácií, v ktorých sa dostávajú do sociálnych interakcií s mužmi.“ (1996, str. 142) Mnoho žien sa zahaľuje kvôli Koránu, pretože veria, že zahaľovanie prikazuje. V skutočnosti však Korán len navrhuje, ktoré oblečenie by bolo pre muža a ženu vhodné. Na druhú stranu, ako autorka Sabbagh uvádza, sa mnoho žien zahaľuje kvôli nasledovaniu príkladu Mohamedových manželiek, ako „matiek veriacich“. (1996, str. 142) Autorka týmito tvrdeniami potvrdzuje názory, ktoré predkladám v prvej kapitole tejto práce, keď sa v súvislosti s dôvodmi zahaľovania venujem dôležitým ženám v histórii islamu. Sherifa Zuhur vo svojej štúdii o zahalených a nezahalených ženách v Egypte trvá na tom, že „prepojenie viery a skromnosti je pre islamský argument zásadné.“ (Sabbagh, 1996, str. 142) Náboženský odev (napr. burka) sa nosí ako vrchná časť oblečenia, teda prehodená cez klasické rifle a tričko. Samozrejme sa takýto odev používa len vo verejnom priestore, v rámci domova sa ženy pohybujú nezahalené. Ako ďalej autorka Suha Sabbagh uvádza, dôležité je poznamenať, že pre nosenie burky alebo niqábu na verejnosti sa ženy rozhodnú v priebehu svojho života, no najčastejšie k tomu dochádza v období puberty, (od deviatich rokov, ako uvádzam pri rozoberaní problematiky proroka Mohameda a jeho manželiek). Veľa moslimiek uvádza, že pri tomto rozhodnutí sa pre zahalenie, majú podporu nie len od svojej rodiny, ale tiež od priateľiek a ostatných moslimiek, ktoré závoj nosia. Autorka Sabbagh k zahaľovaniu dodáva „Obchody v Cairu a ostatné hlavné mestá na Blízkom východe majú špeciálne navrhnuté islamské šaty so zodpovedajúcim príslušenstvom, ktoré pôsobia ako určitý alarm pre islamských učiteľov, že móde sa dáva prednosť pred skromnosťou. Aj keď to môže mať širokú škálu funkcií – psychologickú, politickú, revolučnú, ekonomickú, kultúrnu, praktickú, domácu – primárne ospravedlnenie tohto odevu je pre islamské ženy postavené na náboženských dôvodoch (predpísaných Bohom, *šaría*) a jeho úlohou je reflektovať vnútornú rovnako ako vonkajšiu skromnosť.“ (1996, str. 142) K tomuto názoru sa pripájajú názory moslimiek, ktoré tvrdia, že aj keď by od nich nosenie závoja (burky) nebolo vyžadované, aj tak by tento odev nosili, pretože je to prejavom ich vnútorného presvedčenia a hlavne nechcú byť posudzované ako ženské telá. (Sabbagh, 1996, str. 142)

Autor Jozef Kandert v súvislosti so skúmaním práv a pozícií žien naprieč rôznymi krajinami sveta vo svojom diele „Žena v jiných kultúrnych perspektívach“, predkladá v súvislosti so zahaľovaním žien nasledovnú otázku: „Ako vysvetliť, že ženy islamského sveta sa znovu objavujú na verejnosti len zahalené a že proti nariadením, ktoré takéto oblečenie predpisujú, len minimálne protestujú?“ (Kandert, 1995, str. 50) Kandert vo svojom skúmaní tohto „problému“ pokračuje ďalej a dokladá: „Dokonce tak chodí oblečené i v zemích, ktoré proti podobným projevům „zpátečnictví“ vedou i jistý boj!“ (Kandert, 1995, str. 50) Týmto dodatkom má asi na mysli hlavne krajiny Západnej Európy ako najmä Francúzsko a Belgicko, ktoré zaznamenávajú najväčší počet moslimských prisťahovalcov. Pre Kanderta je zahaľovanie zastaralou praktikou a tento pohľad generalizuje na obyvateľov Západnej Európy, keď tvrdí, že „z nášeho „seveřanského“ hlediska (z hlediska dědiců židovské, řecké a křesťanské civilizace, obyvatel „Zemí Severu“ – severnej Európy) je to (zahalování) doklad regrese a zpátečnictví.“ (Kandert, 1995, str. 50)

3.4 Zahaľovanie ako nástroj politickej moci

Autorka A. Ramirez „považuje striktne predpísované normy zahaľovania žien aj mimo arabský región za hmatateľný prejav kontroly nad ženskými telami. V naviazanosti na tento problém sleduje predpísané normy zahaľovania ako prioritne politickú manipuláciu, ktorá k svojmu pôsobeniu a udržaniu moci využíva náboženstvo a kultúru, a diktuje princípy, ktoré sa odzrkadľujú na ženských telách v podobe burky.“ (Ramirez, 2014, str.1)

Ramirez uvádza príklad mladej školáčky, ktorej bolo v roku 2010 zakázané navštevovať strednú školu v Madride kvôli noseniu hidžábu. Stalo sa tak na základe debaty prebiehajúcej v tomto období v Európe, ktorá pojednávala o zákaze niqábu. Tento zákaz sa týkal len dievčat, ktoré nosili niqáb (munaqqaby – „ženy nosiace niqáb“ (Ostřanský, 2014, str.125)) a hidžáb (muhajabat – nosenie hidžábu), ale mal dopad na celú islamskú komunitu a jej reprezentáciu v očiach Európanov. Presne opačný prípad nastal v Iraku, kde bolo schválené nariadenie prikazujúce dievčatám navštevovať univerzitu jedine pod podmienkou zahaľenia hlavy šatkou. Autorka rozoberá tieto dva odlišné prístupy a hľadá hlbší význam nosenia pokrývky hlavy, s ktorou je vlastne v rukách politickej moci tak ľahké manipulovať a posilňovať ňou prostredníctvom kontroly ženských tiel svoju vlastnú moc. Jedná sa o legálne spôsoby udržiavania spoločenskej disciplíny buď na jednej strane zakazovaním nosenia moslimského oblečenia, alebo na druhej strane dodržiavaním tohto zvyku. (Ramirez, 2014, str. 2)

3.5 Médiá

Pohľad na kultúru moslimov a ich praktiky zahaľovania očami obyvateľov Západu je väčšinou konštruovaný charakterom informácií, ktoré im sprostredkujú médiá. Médiá často pracujú s filtrovanými informáciami vytrhnutými z kontextu, čo môže mať za následok (necielenú) manipuláciu názorov ne-moslimov na islam. „V prípade islamu, teda predmetu všeobecne vnímaného skôr ako exotický, oddeľovanie faktov od názorov tak celkom neplatí – k prenikaniu názorov a postojov od pisateľa do spravodajského textu nemusí dochádzať vedome a úmyselne v rámci nejakej cielenej manipulácie s faktami, ale tiež podvedome a automaticky už len tým, ktoré témy volí ako relevantné.“ (Ostřanský, 2014, str. 109) Veľakrát sa k ne-moslimom dostávajú prevažne negatívne názory na toto náboženstvo a ich praktiky (zahaľovanie je jedným z hlavných motívov medzinárodných diskusií), čo zvyšuje kritický postoj Západu k Blízkemu východu a jeho náboženstvu.

Môžeme v takejto situácii hovoriť o islamofóbii (chorobný strach z islamu), keď sa do regulácie náboženských prejavov angažujú politickí predstavitelia? („zákon z roku 2010, ktorý vo Francúzsku zakázal zahaľovanie tváre na verejnosti“ (Ostřanský, 2014, str. 175)) Európa je od Veľkej francúzskej revolúcie (18. storočie) sekulárnym územím, v ktorej je náboženstvo odsunuté do osobného života jednotlivca a nie je súčasťou štátnej moci vo väčšine krajín. Pokiaľ sa moslimovia pohybujú v takejto spoločnosti musia rátať s novými pravidlami, ktoré sa na nich ako na obyvateľov Európy budú automaticky vzťahovať. Téma zahaľovania je v posledných rokoch silne diskutovanou témou na poli politiky a médií. Islam má svoje silné presvedčenia nie len o tom ako sa má správna moslimka správať a zahaľovať, ale zarážajúcim je fakt, že tieto presvedčenia nemôžu byť napadnuteľné. Hlavné dogmy, ktoré sú napadnuteľné, a z ktorých islamské náboženstvo vychádza sú brané ako nespochybniteľné a jediné pravdy, na ktorých je postavený hlavný cieľ, o ktorý islam usiluje. Sú teda obavy Európanov z určitého hľadiska oprávnené? Keď sa obyvateľom Európy podarilo otvoriť vplyvom Západu, odkiaľ prišli feministické myšlienky, čo malo za následok slobodnú sebarealizáciu žien, majú čeliť novému náboženstvu a novej forme podriadenia sa, ku ktorému by aktuálny vývoj udalostí teoreticky mohol smerovať? Z tohto hľadiska je postupné prenikanie islamu do európskych štátov možno dôvodom k obavám, ktoré môžu viesť k islamofóbii.

3.6 Kultúra závoja

Čo sa informácií o zahaľovaní týka, musíme brať ohľad na to, aby sme neredukovali a negeneralizovali rôzne postoje miliónov moslimiek k jednému kusu odevu. Podľa autorky Abu-Lughod „je možno čas vzdať sa západnej posadnutosti závojom, a zamerať sa na niektoré vážne problémy, z ktorých by mali mať obavy nielen feministky. Nakoniec významným politicky – etickým problémom, ktorý burka zvyšuje, je „ako sa vyrovnáť s kultúrnymi odlišnosťami“, ako sa vyrovnáme s odlišnosťou, bez akceptovania pasivity vyplývajúcej z kultúrneho relativizmu, ktorý tvrdí, že je to ich vlastná kultúra, a my ju nemáme právo súdiť alebo do nej zasahovať, jedine sa ju môžeme snažiť pochopiť. Kultúrny relativizmus je značným zlepšením etnocentrizmu, rasizmu a kultúrneho imperializmu a problém tkvie v tom, že je príliš neskoro na to, aby nezasahoval do aktuálnej situácie. Formy života, ktoré nájdeme po celom svete, sú už výsledkom dlhej histórie interakcií.“ (Abu-Lughod, 2002, str. 787) Autorka sa týmito tvrdeniami snaží vysvetliť, že proces formovania názoru moslimiek na zahaľovanie trval celé storočia a obyvatelia Západu nemajú právo zasahovať a snažiť sa pretvárať túto kultúru, ktorá je pre Európanov cudzia. Tieto pojmy vysvetľuje kultúrny relativizmus, s ktorým svetovo uznávaná antropologička Abu-Lughod pracuje. Ak je praktika nosenia závoja vštepovaná do mysli žien vyznávajúcich islam od počiatkov ich kultúry, nie je jednoduchšie prijať túto praktiku ako prejav ich náboženského cítenia? Nosením burky predsa tieto ženy nikomu neublížujú, ani nikoho nepoburujú, práve naopak. (Abu-Lughod, 2002, str. 787)

Keď autorka hovorí o akceptovaní odlišnosti, netvrdí priamo, že sa každý musí stať kultúrnym relativistom, aby mohol k tomuto procesu akceptovania odlišností dospieť. Len chce poukázať na odlišný historický vývoj, kultúrny kontext a hlavne okolnosti, v ktorých sa ostatné kultúry a spoločnosti vyvíjali. Autorka uvádza, že „môžeme pre ženy chcieť spravodlivosť, ale môžeme tiež prijať fakt, že môžu existovať na podobu spravodlivosti rôzne názory, a že rôzne ženy môžu chcieť alebo si vybrať odlišnú podobu budúcnosti od toho, čo sme si my pre ne predstavovali, ako najlepšie.“ (Abu-Lughod, 2002, str. 787, 788) Obyvatelia Západu nezahaľujú ženy do dlhých čiernych látok. Sú naučení, že ženy majú odhalené vlasy a šiju. Rovnako sú moslimky naučené zahaľovať sa do závoju. Ne-moslimom by tiež nebolo príjemné, keby im niekto, kto nevyrastal v ich kultúre začal diktovať odlišné princípy správania a obliekania, ktoré majú dodržiavať. Abu-Lughod prezentuje tomuto svetu názor, na základe ktorého sa ľudia majú naučiť akceptovať odlišnosti iných kultúr a ich zvykov. Ne-

moslimovia sa nemusia s ich názormi a praktikami (zahaľovanie) stotožňovať, stačí ak ich prijímú.

3.7 Vplyvy Západu

Problematika zahaľovania žien v krajinách Blízkeho východu sa obyvateľom Západu môže javiť ako neriešiteľný problém, ktorý treba prijať ako fakt a výsledok dlhého kultúrneho procesu bez nádeje na zmenu. Skutočnosť je však taká, že mnohé významné političky spravili dôležité kroky pre zlepšenie postavenia a práv žien na Blízkom východe. V súvislosti s vojnou proti terorizmu sa manželka bývalého prezidenta spojených štátov Laura Bushová vyjadrila nasledovne: „Vďaka našim nedávnym vojenským ziskom vo veľkej časti Afganistanu, ženy viac už nie sú väznené v ich vlastných domovoch. Môžu počúvať hudbu a učiť svoje dcéry bez strachu z trestu, ktorý by mohol nasledovať. Boj proti terorizmu je tiež bojom za práva a dôstojnosť žien.“ (Vláda USA, 2002 in Abu-Lughod, 2002, str. 784)

Na danú problematiku tiež nadväzuje autorka A. Jaggar v článku *Zachráňte Aminu*: „Po porážke Talibanu dosadili USA v Afganistane slabú vládu, pod ktorou sú životy žien rovnako neisté, ako boli za vlády Talibanu. Burka už nie je právne vynucovaná, ale väčšina žien sa ju rovnako obáva zložiť a na uliciach nie sú v bezpečí. Dievčenské školy sú vypálené, rodinám je kvôli školskej dochádzke dievčat vyhrážané a tri dievčatá boli nedávno otrávené, zjavne kvôli tomu, že navštevovali školu (Bearup, 2004).“ (Jaggar, 2010, str. 8)

Obe autorky sa vyjadrujú k situácii v Afganistane, ktorý sa považuje za jednu z krajín Blízkeho východu s najprísnejším režimom. Autorka Jaggar pokračuje. „V súčasnej dobe sa Spojené štáty americké snažia vybudovať irackú vládu, ktorá má nahradiť baasistický režim (vedenie politickej strany Baas), ktorý zosadili. Či už boli chyby baasistického režimu, aké boli, iracké ženy na tom boli oveľa lepšie ako ženy inde v regióne. Dnes sa obávajú opustiť svoje domovy (Sandler, 2003) a médiá prinášajú správy, že Spojené štáty americké hľadajú iracké politické vedenie medzi kmeňovými a náboženskými vodcami medzi ktorými je len málo žien alebo tých, medzi ktorých priority patrí zlepšenie postavenia žien.“ (Jaggar, 2010, str. 8)

Otázkou po predložení situácie v Afganistane však ostáva, či skutočne moslimky potrebujú pomoc a záchranu Západu? Takáto hypotéza nielen generalizuje všetky moslimky do modelu ženy tretieho sveta, ale zároveň ich stavia do pozície obetí patriarchálnej spoločnosti, v ktorej sa pohybujú bez práva na sebarealizáciu, bez práva verejného prejavu

a práva na rozhodovanie o vlastnom tele. Môžeme však s takýmito tvrdeniami vôbec pracovať ako s relevantnými dôkazmi vyvedenými z pravdivých údajov? Odpovede na tieto otázky predkladá reflexia situácie v Afganistane. Znáмым faktom totiž je, že ženy žijúce v Afganistane boli za vlády Talibanu nútené nosiť burku. Liberáli občas priznávajú prekvapenie z postoja žien, ktoré burku nezložili aj napriek tomu, že bol Afganistan spod vplyvu Talibanu oslobodený. No pre ľudí pôsobiacich a žijúcich priamo v tomto regióne je zarážajúci samotný fakt, prečo sa niekomu takéto správanie v podobe nosenia závoja aj naďalej javí ako prekvapivé. Autorka si preto kladie otázku, „či sme snáď očakávali, že ako náhle sa Afganistan dostane spod vplyvu Talibanu, ženy sa automaticky začnú obliekať do džínsov a obťahnutých tričiek?“ (Abu-Lughod, 2002, str. 785) Musíme byť citlivejší voči obliekaniu žien, ktoré sa zahaľujú, takže sa nám tu možno naskytá potreba vytvoriť pár základných bodov pre pravidlá zahaľovania. Za prvé autorka zdôrazňuje, že Taliban nevynašiel burku. Bola to lokálna forma zahaľovania, ktorú paštúnske ženy daného regiónu nosili v prípade, že chceli vyjsť von z domu. Paštúni sú jednou z niekoľkých etnických skupín v Afganistane a burka bola jedným z mnohých spôsobov zahaľovania pretrvávajúcim na subkontinente a v juhozápadnej Ázii, ktorý sa vyvinul do konvencie symbolizujúcej ženskú skromnosť a váženosť. Burka rovnako ako iné ďalšie formy ukrytia ženského tela, slúži na oddelenie mužskej a ženskej sféry vo verejnom priestore a má za účel vymedziť jasné miesto ženy v spoločnosti, ktorým je domácnosť a nie verejný priestor. Antropologička Hana Papanek (1982) pred dvadsiatimi rokmi definovala burku ako „prenosný oddelovač“. Všimla si, že mnohý burku považujú za liberálny vynález, ktorý ženám dovoľuje voľne sa pohybovať mimo segregovaný priestor bez toho, aby narušali morálne nariadenie chrániť ženy pred kontaktom s cudzími mužmi, ktorí nie sú ich príbuznými. Abu-Lughod pre tieto róby pokrývajúce telo ženy používa trefnú metaforu „prenosné domovy“. (Abu-Lughod, 2002, str. 785)

Takéto zahaľovanie signifikuje príslušnosť k určitej komunite a podieľanie sa na morálnej ceste životom, v ktorej je rodina na najvyššej úrovni a domov je miestom spájaným s posvätnosťou žien. Obvyklou otázkou, ktorá za týmto nasleduje znie: Pokiaľ by toto bolo jadrom problému, prečo by sa ženy nenosením burky mali stať neskromnými? Prečo by mali odhodiť značku ich váženosti? Značka burka alebo iné formy zahaľovania, ktoré mali zaistiť ochranu žien pred harassmentom alebo cudzími mužmi vo verejnej sfére totiž symbolicky všetkým signalizujú, že tieto ženy sa stále pohybujú po verejnosti chránené ich „domovom“. Najmä ak sa táto forma šiat stala tak konvenčnou, že im väčšina žien prikladá určitý význam.

Z pohľadu antropológov ľudia nosia oblečenie diktované komunitou, v ktorej sa pohybujú a sú vedení sociálne zdieľanými štandardmi, vierovyznaním a morálnymi ideálmi dovtedy, kým to úmyselne neporušia za nejakým účelom alebo nie sú schopný obstať si potrebné „krytie“ (v tomto prípade zahalenie). Ak sme toho názoru, že ženy v Spojených štátoch žijú vo svete, kde majú právo na voľbu pokiaľ ide o oblečenie, mali by sme si pripomenúť výraz „módna tyrania“. (Abu-Lughod, 2002, s. 785 – 786) Autorka porovnáva nosenie burky s módnym diktátom, ktorému podlieha väčšina žien Západu.

Ako som už spomínala, zahaľovanie bolo v minulých storočiach v Európe prítomné. Dnes je výsadou najmä islamských spoločností, no napriek tomu nachádzame závoj aj u Európaniek, ne-moslimiek. Jedná sa o ženy, ktoré zasvätili svoj život kresťanskej láske k Bohu - *mníšky*. Podobnosť mníšok, ktoré si zakrývajú vlasy do dlhých čiernych závojov pripomína moslimky zahalené do hidžábu. Túto situáciu môžeme vysvetliť tak, že pokiaľ sa muž pozrie na zahalenú mníšku, nedíva sa na ňu, ako na objekt túžby. Aj to je jeden z dôvodov, kvôli ktorým si moslimky závoj obliekajú.

3.8 Západný svet ovládaný kultom tela

„Ženy a ich telá sú symbolicky kultúrnymi miestami, do ktorých ľudské spoločnosti vpisujú svoj morálny poriadok.“ (Benhabib, in Jaggar, 2010, str. 84) „Pretože ženy sú príznačne vnímané ako symboly alebo nositeľky kultúry, konflikty medzi kultúrnymi skupinami sa často bojujú na poli ženských tiel, niekedy doslova vo forme systematického znásilňovania.“ (Jaggar, 2010, str. 7) Z toho vyplýva, že do značnej miery sú pod kontrolou aj ženy západného sveta bez toho, aby si to uvedomovali. Pre ne-moslimské ženy je zahaľovanie symbolom utlačania, no rovnako môže západné vyznávanie kultu tela, pripadať ženám Blízkeho východu ako nástroj útaku, ktorý je na ženách páchaný. Ženy sú dnes v západnom svete pod silným tlakom spoločnosti a jej požiadaviek. Dôraz je kladený na výzor viac než kedykoľvek pred tým a od tohto tlaku za cieľom dosiahnutia dokonalosti, burka do značnej miery oslobodzuje. „Leila Ahmed argumentuje, že spoločenská izolácia žien na Arabskom polostrove vytvára priestor, v ktorom spolu môžu ženy slobodne interagovať a spoločne sa vzoprieť snahám mužov vnucovať im ideológiu podriadenosti a poddanosti (Ahmed, 1982)“ (Jaggar, 2010, str. 9) Podriadenosť, ktorú autorka predkladá opäť vychádza zo spoločenského výkladu Koránu a kultúrnej podmienenosti, pretože ako som vyššie uviedla, podľa Koránu sú si na rozdiel od Biblie muž a žena rovní.

3.9 Konfrontácia kultúr Západu a Blízkeho východu z pohľadu postoja k ženám

Pokiaľ sa chceme špecifickejšie pozrieť na situáciu medzi Západom a Blízkym východom, A. Jaggar nám ponúka pohľad do vnútra danej tematiky nasledovnými tvrdeniami. „Značná časť západnej filozofickej diskusie o multikulturalizme sa venuje do určitej miery aj postaveniu žien v "liberálnych" a "neliberálnych" kultúrach, pričom je Západ vykresľovaný ako liberálna kultúra. Na druhej strane je východ spájaný s neliberálnou kultúrou. Táto literatúra tiež často stavia na tom, že západná kultúra je rozvinutejšia než nezápadná kultúra. S. Okin píše: „Mnoho rodín v treťom svete, zdá sa, je ešte horšou školou spravodlivosti a úspešnejším hlásateľom prirodzenosti a vhodnosti nerovnosti pohlaví než ich ekvivalenty v rozvinutom svete.” (Okin, 1994, str.13) Podľa nej je „situácia niektorých chudobných žien v chudobných krajinách odlišná a rovnako tak zreteľne horšia než je súčasná situácia väčšiny žien na Západe. Je viac podobná situácii žien na Západe v devätnástom storočí.” (Cd: 15) (Jaggar, 2010, str. 9)

Autorka pokračuje v posudzovaní jednotlivých kultúr a ďalej uvádza, „Ako akcelerujú interkultúrne interakcie, je viac a viac problematické stavať kontrasty medzi celými kultúrami.“ (Jaggar, 2010, str. 9) Kultúrne esencionalistické generalizácie konštruujú idealizované a nerealistické obrazy kultúr, ktoré majú vo všeobecnosti za cieľ propagovať určité politické programy. Čo U. Narayan nazýva kolonialistickým prístupom, ukazuje západné kultúry ako dynamické, progresívne a egalitárske, zatiaľ čo nezápadné kultúry vykresľuje ako spiatočnicke, barbarské a patriarchálne. Súčasťou kolonialistických reprezentácií je "kultúrne obviňovanie", ktoré sa prejavuje napríklad tým, že zaobchádza s diskrimináciou a násilím proti ženám ako s vlastnou súčasťou nezápadných kultúr, nie však kultúr západných. Západ tak historicky obviňoval nezápadné kultúry zo spiatočnictva, sám seba ale vykresľoval ako kultúru, ktorá je silne oddaná hodnotám slobody a rovnosti, čo je „sebareflexia ... nepoznamenaná skutočnosťou, že západné mocnosti pestovali otroctvo a kolonializmus alebo, že bránili tomu, aby boli priznané politické a občianske práva značnému počtu ich občanov, vrátane žien.” (Narayan. 1997, str. 15) (Jaggar, 2010, str. 9)

3.10 Konštrukcia „ženy tretieho sveta“

Na predložené argumenty nadväzuje Chandra Mohanty v jednom svojom vplyvnom článku, kde napadá esencionalistický kontrast medzi západnými ženami a "priemernou ženou z

tretieho sveta", ktorý nachádza implicitne obsiahnutý v mnohých prácach západných feministiek. „Ch. Mohanty tvrdí, že tieto práce reprezentujú západné ženy "ako vzdelané a moderné, ako tie, ktoré majú kontrolu nad svojimi telami a sexualitou, a ktoré môžu slobodne robiť vlastné rozhodnutia", zatiaľ čo nezápadné ženy sú zobrazované ako pasívne obeť. Kritizuje blahosklonné západné reprezentácie "typickej ženy tretieho sveta", ktorá je vykreslená ako niekto, kto vedie "v zásade obmedzený život založený na femininnom rode (rozumej: obmedzenom pohlaví) a určený tým, že pochádza z, tretieho sveta '(rozumej: negramotná, chudobná, nevzdelaná, obmedzená tradíciou, orientovaná na rodinu, viktimizovaná)“ (Mohanty, 1991) „(Jaggar, 2010, str. 4)

Mohanty vo svojej analýze pokračuje ďalej. „Pokiaľ sa podľa nej pokúsime definovať ženy ako homogénnu skupinu, ktorej spoločným znakom sú okrem ženského pohlavia tiež druhotné sociologické univerzálie, dospejeme k zisteniu, že ženy sú ako skupina definované na základe útlaku. Teda hovoríme o menejcennej utlačovanej pohlavne diferencovanej skupine. Takáto analýza nám poskytuje lepši pohľad na to ako sú ženy ako sociálna skupina vnímané, a na základe toho aj posudzované (patriarchálnou) spoločnosťou. Takéto tvrdenia tiež označujú ženy ako bezmocné, pričom hľadajú rôzne skupiny žien odlišné na základe ich bezmocnosti. Počiatkom tohto útlaku môže byť samotné definovanie ženskej skupiny (závislej, menejcennej) v závislosti na mužskej (silnejšej, samostatnej) skupine. Toto rozdelenie medzi pohlaviami teda určuje utlačovaný postoj žien.“ (Mohanty, 2007, str. 326)

Všimnime si situáciu potreby zahaľovať sa, do ktorej väčšina islamských spoločností ženy stavia. Zahaľovanie je v takomto prípade dôležité pre spoločnosť a nie je naň pozerané ako na výsledok individuálneho cítenia a potreby ženy sa zahaľovať. Táto analýza spoločenskej potreby, aby boli ženy zahalené z časti objasňuje aj dôvody nariadení, ktoré striktne diktujú dodržiavanie tohto zvyku. Britský denník *The Guardian* uverejnil rozhovor v januári roku 2002 s Dr. Suheila Siddiqi, rešpektovanou chirurgičkou v Afganistane, ktorá má vysokú hodnosť generál - poručík v afganskom zdravotníckom zbore (Goldenberg, 2002). Šesťdesiat ročná žena, pochádzala z elitnej rodiny a bola vzdelávaná rovnako ako jej rovesníčky. Na rozdiel od väčšiny žien z jej okolia sa nerozhodla odísť do exilu za vlády Talibanu. V článku je uvedená ako "žena, ktorá sa postavila Talibanu ", pretože odmietla nosiť burku. Práve to bolo podmienku jej návratu do svojho postu šéfky nemocnice, keď Taliban prišiel prosiť o jej návrat do nemocnice v roku 1996, len osem mesiacov po tom, čo ju odsunul z tohto postu spolu s ostatnými ženami. Siddiqi je popisovaná ako tenká, očarujúca

a sebedomá žena, ale v článku sa ďalej uvádza, že jej šedivejúce natupírované vlasy boli pokryté priesvitným závojom, čo bolo pripomienkou toho, že aj keď odmietla burku, nemala žiadny problém nosiť čádor (jedna z foriem zahalenia hlavy) alebo šatku. (Abu-Lughod, 2002, str. 786)

V tejto kapitole chcem ukázať, že dievčatá aj keď sú zahalené a na akademickú pôdu vstupujú len v závoji, nemôžu byť vyučované spolu s chlapcami. Výraznou zmenou, ktorá je následkom vplyvu modernizácie (a globalizácie), je rozšírené vzdelávanie pre dievčatá v arabských krajinách s možnosťou štúdia na vysokej škole. Nie je však prípustná koedukácia, čo znamená, že dievčatá a chlapci navštevujú univerzity oddelene. Silná segregácia mužského a ženského sveta na verejnosti je v tomto prípade poistená nielen zahaľovaním žien, ale tiež oddelenou formou vzdelávania sa. V prípade, že má prednášku profesor je dievčenskému publiku prezentovaná prostredníctvom obrazovky, na ktorej je snímaný profesor, ktorý k nim hovorí z inej miestnosti. „V moslimských krajinách sa zatiaľ v duchovnom a morálnom zameraní presadili a naďalej presadzujú trendy zosilňujúceho individualizmu, ktorých súvislosť so západnými vzormi zostáva prítomná aj tam, kde ide o úsilie reislamizovať životné formy. Francúzsky islamológ Olivier Roy presvedčivo ukazuje, že tak pôsobia dopady globalizácie. V tomto obecnom rámci je dnes možné sledovať aj zákruty diskurzu a praxe smerujúcich k plnšej emancipácii a desegregácii žien či už západnou cestou, alebo cestou (re)islamizácie. V oboch prípadoch číhajú prekážky a zrejmé mravné úskalia.“ (Kropáček, 2008, str. 137).

3.11. Pohľad Západu na situáciu v Egypte po revolúcii

Autorka Saba Mahmood (2001) ukazuje v jej etnografii hnutí žien v Egypte novú formu šiat, ktorá bola prijatá spoločnosťou po revolúcii, ktorej následkom sa ženy prestali zahaľovať do burky. Táto nová forma šiat bola vnímaná mnohými ženami, ktoré ju prijali, ako telesná súčasť, ktorej cieľom je kultivovanosť a cnostný život, ako výsledok ich silnej túžby byť blízko Bohu. Autorka ďalej uvádza dva hlavné body, ktoré sa vynárajú z tejto pomerne základnej diskusie o významoch zahaľovania v súčasnom moslimskom svete. Za prvé potrebujeme pracovať s redukčnou interpretáciou zahaľovania ako kľúčového znamenia ženskej neslobody, aj v prípade ak namietame proti štátnemu uvaleniu tejto formy zahaľovania, ako v Iráne alebo pod nadvládou Talibanu (je potrebné pripomenúť, že modernizujúce sa Turecko a Irán už v počiatkoch storočia zakázalo zahaľovanie a požadovalo aj od mužov, s výnimkou náboženských duchovných, aby prijali tento západný štýl

obliekania). Autorka Abu-Lughod sa pýta, „čo vlastne znamená sloboda, ak prijmem základný predpoklad, že ľudia sú sociálne bytosti vychovávané v určitom historickom a spoločenskom kontexte, patriace do určitých komunit, ktoré utvárajú ich túžby a pochopenie sveta? Nie je to hrubé porušenie vlastného ženského pochopenia, toho čo robia na prosté odsúdenie burky ako stredovekej praktiky?“ (Abu-Lughod, 2002, str. 786)

Majú obyvatelia Západu právo hodnotiť a na základe vyvedených záverov (uskutočnených na základe západných zvykov, vychádzajúcich zo západnej kultúry) odsudzovať praktiku zahaľovania, ktorá bola moslimkám vždy prezentovaná ako niečo správne a dobré? Podľa autorky by sme mali rešpektovať kultúrne odlišnosti, ku ktorým zahaľovanie určite patrí.

3.12 Afganistan

Na myšlienky Abu-Lughod nadväzuje autorka Jaggar kritickým zhodnotením situácie v Afganistane. Keď sa vrátíme v súvislosti s témou postavenia a práv žien do Afganistanu k snaženiu Laury Bushovej za zlepšenie situácie moslimiek v tejto krajine, je dôležité položiť si otázku či tieto ženy skutočne potrebujú pomoc a „úkryt“? Pred čím tieto ženy zachraňujeme? „Prezident George W. Bush a jeho žena Laura ospravedlňovali bombardovanie Afganistanu Spojenými štátmi americkými ako nutnosť pre záchranu afganských žien od útlaku burky.“ (Bush, G. W. 2002; Bush, L. 2002) (Jaggar, 2010, str. 12) Je naozaj takáto snaha Západu opodstatnená? Dajú sa vykoreniť vekmi utvrdzované tradície predpisujúce zahaľovanie ženských tiel? Máme vôbec právo sa angažovať v tejto problematike, ktorá je postavená na celkom iných kultúrnych základoch, vychádzajúcich z presvedčenia moslimov o správnosti svojho konania, keď predpisujú ženám závoj ako formu oblečenia vo väčšine arabských krajín?

Záver

Vo svojej práci som predstavila reflexiu prístupov a postojov jednotlivých autorov a autoriek k zahaľovaniu žien na Blízkom východe. Predkladaná diskusia prístupov mala za cieľ skúmať zahaľovanie v sociálnej, politickej, duchovnej a náboženskej rovine. Výsledkom je rozmanité spektrum názorov na danú problematiku, na základe ktorej si každý jednotliviec môže vyprofilovať svoj individuálny názor. Osobne ostávam neustranná a neprikláňam sa k stanovisku, že zahaľovanie je správne a rovnako nepodporujem názor, že zahaľovanie správnym nie je. Dúfam, že sa mi môj neustranný postoj podarilo udržať a je ho z obsahu práce cítiť.

V prvej kapitole rozoberám podrobne teoretické východiská, ktoré sú stavebným kameňom tejto práce. Jedná sa o islam, závoj, zahaľovanie a rodové hľadisko, ktorých analýza umožňuje ďalšiu prácu s týmito termínmi a poskytuje komplexnejší pohľad na problematiku zahaľovania. Takisto sa v prvej kapitole venujem ženským božstvám v období pred islamom, aby som ukázala, že silne patriarchálny ráz arabských krajín dokázal glorifikovať postavu ženy dokonca do pozície bohyne. V nadväznosti na ženské božstvá sa potom venujem tiež významným ženám v histórii islamu v súvislosti s ich zahaľovaním. Predkladám príklad Mohamedových manželiek. Mohamed ich mal dokopy deväť a všetky sa zahaľovali rovnako ako Mária, matka Ježiša, ktorá je ďalšou významnou postavou. V druhej kapitole sa dynamizovaním zahaľovania snažím ukázať, že zahaľovanie nepretrvávalo v nepozmenenom stave od 7. storočia dodnes. Na príklade, keď sa ženy rozhodnú pre cestu nezahaľovania dávam dôraz na priebeh zmien, ktorými si táto praktika v histórii moslimov prešla. A to, že sa zahaľovania tak ľahko nevzdajú potom dokladám na situácii, keď sa moslimky pre zahaľovanie následne znovu rozhodnú.

V druhej kapitole je dôležité spektrum názorov „pre“ a „proti“ zahaľovaniu, ak to môžem generalizovať na túto úroveň. Chcem v dvoch podkapitolách ukázať zahaľovanie ako slobodnú voľbu moslimky verzus závoj ako prostriedok nedobrovoľného podriadenia sa žien. V poslednej a zároveň najobsiahlejšej kapitole ponechávam priestor pre variabilitu názorov na vzťah Západu a Blízkeho východu, pričom ústrednou líniou je poskytnuté spektrum prístupov a pohľadov na zahaľovanie. V tejto kapitole sa venujem témam, kde jednotliví autori a autorky rozoberajú podriadenosť žien v chudobných kultúrach, no explicitne sa zahaľovaním nezaoberajú, zato implicitne praktiku zahaľovania rozoberajú ako fenomén, ktorým je táto podriadenosť sprevádzaná. Napríklad cez právo žien na vzdelanie, ktoré je

obmedzované, respektíve podporované nosením závoja. Tiež sa v tejto kapitole venujem podrobnejšie Afganistanu a jeho situácii za prísneho režimu Talibanu. Celá táto kapitola obsahuje protikladné tvrdenia, ktoré na jednej strane zahaľovanie podporujú a na druhej ho odsudzujú. Špeciálne sa venujem téme médií, ktoré sú spojovacím bodom medzi všetkými krajinami sveta, nie len Blízkym Východom a Západným svetom. Vďaka médiám sme informovaní o dianí na Blízkom východe a o zahaľovaní žien, čo je, ako spomínam na viacerých miestach svojej práce pomerne diskutovaná téma. Diskutabilnou ostáva kvalita a charakter informácií, ktoré sa nám o zahaľovaní moslimiek skrz média dostávajú. Okrem mediálneho diania stojí v centre mojej pozornosti aj dianie politické. Politiku tu predstavujem ako jeden z prvkov, ktoré manipulujú ženské myslenie, nie len na Blízkom východe, ale všade na svete.

V závere kapitoly sa vraciam k prípadu Egyptu a Afganistanu, ako dvom krajinám, na ktorých príklade som sa rozhodla ukázať zahaľovanie v podrobnejšej rovine. A ponechávam tu priestor diskusii tejto problematiky na poli filozofickom, či vôbec majú ne-moslimovia právo zasahovať do kultúrnej tradície, ktorá bola vekmi utváraná a vštepovaná do myslenia moslimiek ako správna. A ak aj toto právo majú, budú ich názory vôbec vypočuté, respektíve ovplyvní niekoho diametrálne odlišný názor?

Zoznam literatúry

1. Abd al-‘Azím, Š. 2010, *Ženy v islámu a ženy v židovsko-křesťanské tradici - Mýtus a realita*, Praha: Islámská nadace
2. Abu-Lughod, L. 2002, Do Muslim Women Really Need Saving? Anthropological Reflections on Cultural Relativism and Its Others, In *American Anthropologist* Vol. 104, No. 3
3. Ahmed, L. 2011, *A quiet revolution : the veil's resurgence, from the Middle East to America*, New Haven: Yale University Press
4. Bareš L., Veselý R., Gombár E., 2009, *Dějiny Egypta*, Praha: NLN
5. *Bible*, 1993, Praha: Česká biblická společnost
6. Foucault, M. 2000, *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin
7. Hamar, E. 2006, Teoretické perspektivy v diskurzu religionistiky. In Doležalová, I., Hamar, E., & Bělka, L. *Náboženství a tělo*. Brno: Masarykova univerzita.
8. Hirsi Ali, A. 2008, *The Caged Virgin: An Emancipation Proclamation for Women and Islam*, Atria books
9. Jaggar, A. 2010 „Zachraňte Aminu“: Globální spravedlnost pro ženy a interkulturní dialog. In Gender, rovné příležitosti, výzkum. Ročník 11, číslo 1
10. Kandert, J. 1995, *Žena v jiných kulturních perspektivách*. In Sociologický časopis 31 (1)
11. Khidayer, E. 2011, *Arabský svět - jiná planéta?* Praha: Mladá fronta
12. *Korán*. 2007. Praha: AMS.
13. Kropáček, L. 2008, Islám. str. 110 – 141, In Knotková – Čapková, B. (a kol.), *Obrazy ženství v náboženských kulturách*. Praha: SLON
14. Kropáček, L. 2009, Islám v českých zemích. In Červínková, D., & Rethmann, A., P. *Islám v českých zemích*. Praha: CMS -Center for Migration Studies.

15. Mohanty, C. T. 2007, „Očima Západu: Feministický výzkum a koloniální diskursy.“ str. 312–339, In Oates Indruchová (ed.), L. *Ženská literární tradice a hledání identit*. Praha: SLON
16. Murphy, R. F. 2008, *Úvod do kulturní a sociální antropologie* (Druhé vydání), Praha: SLON
17. Ortner, S. B. 1998, Má se žena k muži jako příroda ke kultuře? s. 89-114, In Oates-Indruchová L. (ed.), *Dívčí válka s ideologií*, Praha:SLON
18. Ostránský, B. 2014, *Atlas muslimských strašáků aneb Vybrané kapitoly z "mediálního islámu"* . Praha: Academia
19. Ramírez A. 2014, *Control over female 'Muslim' bodies: culture, politics and dress code laws in some Muslim and non-Muslim countries* In *Identities: Global Studies in Culture and Power*
20. Renzzeti, C. M., Curran, D. M., 2003, *Ženy, muži a společnost*, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum
21. Rosaldo M. 1980, The Use and Abuse of Antropology: Reflections on Feminism and Cross-Cultural Understanding. *Signs* 53, no.3:389-417
22. Sabbagh, S. 1996, *Arab women. Between Defiance and Restraint*, New York: Olive Branch Press
23. Sorby, Karol R. 1998, *Egyptská revolúcia 1952*, Bratislava: Veda
24. Sv. Tertulianus, *De virginibus velandis (O zahalování panen)*